

ПРВО ПОГЛАВЉЕ

Стварање националних држава: циљеви и успеси

Националне државе нису вечне. Оне постоје тек одскора, углавном у последња два века. Деветнаести се век у Европи сматра веком нација, јер је тада постојала јака веза између рађања нација и политичких процеса. Ипак, ни у XIX веку националне државе нису биле нити једини, нити доминантни облик политичког организовања – значајна је била и припадност групама које су мање од нације, регионалним/локалним или неким другим друштвеним групама. Религија је, такође, за већину људи и даље била од кључног значаја, иако је постепено почела да потискује заинтересованост за материјално благостање. Нису сви на исти начин доживљавали своју припадност нацији, нити се сматрало „нормалним“ да свака национална група има своју државу. Различити ставови и политичке опције утицале су на историју XIX века у већој мери него што смо ми то данас спремни да признамо. Ипак, национализам је с временом полако јачао, вишенационална царства су слабила и на крају се распала, а све више политичких ентитета добијало је обличје националне државе.

Југоисточна Европа није изузетак у погледу тог опшег европског обрасца. Иако су највећим делом тог подручја од 1800. године владала наднационална царства, током XIX века су се јавили национални покрети, а по окончању Првог светског рата националне државе су преовлађивале. Историја се незауостављиво кретала ка коначном тријумфу националне државе. Но ипак, историјска еволуција је била много сложенија него што је то приказано у појединим верзијама историје. Само су неке националне групе успеле да створе властите националне државе. Друге у томе нису успеле, чак и оне успешне колебале су се између различитих политичких опција, а за коначан исход нису били пресудни само потези самих актера већ и мешање великих сила и утицај светских историјских процеса.

У овом поглављу се обрађују следеће теме: узроци незадовољства појединим царским режимима; ширење националистичке идеологије; међународни односи и мешање великих сила; учесници у борби за национално ослобођење, њихови мотиви и програми: начини борбе за изградњу нације/државе; исходи те борбе, с посебним нагласком на различите компромисе који су утицали на конкретне резултате. Пошто су ове теме у стварности испреплетене, оне су испреплетене и у историјским изворима одабраним за овај приручник, па смо стога изворе навели хронолошким редом, не настојећи да се држимо неког тематског схематизма. Али, предлажемо вам ипак да табелу на крају овог поглавља поуните темама које се тичу појединих историјских извора.

Овим избором текстова не можемо, наравно, да обухватимо све елементе и доприносе у процесу стварања националних држава у југоисточној Европи. Уверени смо да ће наставници и ученици у свакој земљи и сами моћи да додају значајне податке о том процесу, и ми их охрабрујемо да уз помоћ овог приручника расправљају о релевантним изворима. Циљ овог поглавља јесте да покаже како је у XIX и почетком XX века било много различитих предлога за политичко решење националног питања. Уверени смо да ће увид у ту разноликост помоћи да се боље припремимо за политичке одлуке које ћемо морати да доносимо у XXI веку.

I-1. Однос Грчке и Европе, према писању Јосифа Месиодакса (1761)

Европа је заиста потребна Грчкој¹ јер она данас располаже многим важним знањима из разних области која Грчкој недостају.

[...] Нова Грчка мора с достојанством прихватити оно што јој Европа поклања. Европа је Грчкој захвална, она се не одриче ни светлости коју јој је Грчка даривала, нити свог дуга према Грчкој. Спремна је да Грчкој пружи разне врсте знања.

[...] Читава Европа сажаљева Грчку и саосећа с њом не само зато што робује већ и због тога што јој недостаје образовања. Смете ли да занемарите патње своје земље, ви који сте искрени и стварни потомци Грчке, оне која је била узор и мерило за читав свет? Где вам је осећај части који су имали ваши преци? Где је домишљатост ваших очева који су умели да савладају сваку препреку? Где је тај грчки дух који због свог истанчаног укуса није знао за други циљ осим лепоте? Данас су све европске нације учене и културне, а Грци и Римљани су многе од њих, ако не и све, називали варварским.

[...] Треба ли да ви, потомци тих узвишених Грка, првих учитеља лепоте и мудрости, будете једини који ће подносити неписменост, једини који ће трпети незнање и таму уместо светлости знања – то јест, хоћете ли, као што пословица каже, бацити злато а задржати бакар?

Не, не. Грчка сад мора распирити свој жар, повратити своју одлучност да се усмери ка савршенству, сетити се своје славне прошлости – другим речима, мора показати свету да, ако ништа друго, у њој још увек живе Грци.

Moesiodax, „Филозофија морала“ (1761), у: Kitromilides, стр. 331, 338-340

Јосиф Месиодакс (око 1725–1800), један од водећих интелектуалаца XVIII века у југоисточној Европи. „Месиодакс“ није презиме, већ ознака етничког порекла („Дачанин из Мезије“). Иако је пореклом из влашке породице а матерњи језик му је румунски, Месиодакс се образовао на грчком, као што је и било уобичајено за балканске православце у XVIII веку. После студија у Солуну и Смирни, Месиодакс је образовање наставио код Евгенија Булгариса у Атониас школи на Светој гори (1754–1755). Написао је уџбеник у којем се осећа утицај идеја Џона Лока (1779), затим „Теорију географије“ (1781) и „Апологију“ (1780), а био је и учитељ синовима Александра Ипсилантија, владара Влашке. У „Моралној филозофији“ Месиодакс истиче „балканску димензију“ грчке културе у XVIII веку и залаже се за космополитски хуманизам просветитељства. Своје дело он је посветио ширењу западних идеја на Балкану посредством грчког образовања, радио је на уздицању образовања међу осталим балканским народима, емотивно и интелектуално прихватајући појам „грчки“ као означитељ ширег културног круга. Његово дело је на подручје југоисточне Европе још пре 1780. године увело друштвену критику и политички скептицизам типичан за просветитељство.

Какав је однос Европе и Грчке у Месиодаксовој визији? Зашто Месиодакс наглашава изузетност старе Грчке?

¹ Месиодакс употребљава изразе Хелада и Хелени, док други учени људи из његовог времена користе „Гракој“. Када се мисли на модерну грчку државу онда у преводу користимо изразе Грци и Грчка.

I-2. Историјски темељи бугарске нације, по речима Пајсија Хиландарца (1762)

Слушајте пажљиво, читаоци и слушаоци, бугарски народе, ви који свој народ и своју отаџбину волите и чувате у срцу; ви, који бисте волели да научите и знате шта је утврђено о вашем бугарском пореклу, вашим очевима, прецима и царевима, патријарсима и свецима, како су они живели и проводили дане. Потребно је и корисно имати у памети шта се зна о делима ваших очева, као што и народи других племена знају своје порекло и језик, имају историју и свако ко уме да чита зна ту историју, препричава је и поносан је на своје порекло и језик.

Ја сам вам, дакле, хронолошки представио све што је откривено о вашем пореклу и језику. Читајте и учите како вам се не би подсмевала и задиркивала вас друга племена и други народи. Препишујте ову књижицу или платите онима коју умеју да пишу како би вам је преписали, и немојте дозволити да је нестане! Да, има људи који занемарују своје бугарско порекло, окрећу се странијој култури и страном језику и не брину о свом бугарском језику. Они уче да читају и пишу на грчком и стиже се да признају да су Бугари. О, ти смешни изроди! Зашто се стидите да кажете да сте Бугари и зашто не пишете и не говорите матерњим језиком? Мислите ли да Бугари нису имали своје царство и своју земљу? Много су година они владали и били славни, познати у читавом свету, и много пута су им моћни Романи и мудри Грци плаћали данак. А цареви и краљеви су давали своје кћери нашим царевима за жене да би живели у миру с бугарским царевима. Бугари су били први од словенских племена који су себи поставили царе, први који су имали патријархе, који су примили хришћанство и освојили највеће територије. Први словенски свеци су били Бугари и бугарско племе

је било најмоћније и најугледније од свих словенских племена; тако је било и са бугарским језиком, као што сам и описао хронолошким редом у овој историјској књизи. У историји многих других народа Бугари се помињу зато што је све што сам о Бугарима рекао потпуна истина.

Paisiy, стр. 19-20

 Пајсије Хиландарац (1722–1773), монах манастира Хиландар на Светој гори. Први је изнео идеју бугарског националног препорода пишући *Историју славјанобугарску* 1762. године.

 Зашто је Пајсије написао ту књигу? Како ми данас можемо разумети његове речи? Каква је била улога грчког језика у југоисточној Европи XVIII века? Да ли је за национални идентитет важнија вера или језик?

I-3. Евгеније Вулгарис се залаже за грчку државу (око 1770)

Османско царство је тренутно слабо не само због тога што је његова војска неискусна и недовољно увежбана већ и због незадовољства његових поданика. Ако оно прво исходи из тога што се не уме војском руководити, ово друго је произашло из плиме незадовољства. У Царству живе Грци који су као толики многи дуго тиранирани, и који, кад виде да стега и патње бивају веће, могу на своје тиранине да гледају само са још већом огорченошћу.

[...] А ако варварска и тиранска турска власт буде морала да да слободу Татарској и Дакији² тамо, и Пелопонезу или неком другом кутку Грчке овде, и то постане уточиште и место где ће се одморити подјармљени Грци, онда ће се, наводно, пореметити равнотежа моћи у Европи! Свака

² Криму и Румунији.

недаћа непријатеља хришћанства биће на штету хришћанског света!

Voulgaris, стр. 38, 41

 Евгеније Вулгарис је рођен на Крфу 1716. године, дуго је живео као учитељ лутајући од места до места, потом је био епископ у Русији, а умро је као монах 1806. године. Залагао се за употребу старогрчког језика, био је либералних назора, преводио Волтера на грчки и објавио један есеј о толеранцији. Током руско-турског рата 1768–1774 залагао се за ослобођење Грчке уз помоћ Русије, а 1772. године руска царица Катари-на II позвала га је у Санкт Петербург.

 Шта аутор мисли о улози грчке државе у Европи?

I-4. Конвенција коју су црногорски³ представници упутили аустријској царици Марији Терезији у Беч 1779. године

Давно је, Свето Величанство, како се Црногорци с оружјем у руци отргше од свирепог отоманског јарма, коме су Турци подвргли Илирик и Грчку... Али, ма колико да нашем народу изгледа драгоцјена та слобода кад се упореди с оним што је трпио под турским јармом, опет он разумије да сама слобода не вриједи много у овом просвијећеном вијеку ако та слобода није усмјеравана у исто вријеме мудрим законодавством, које регулише грађанске и привредне радње... У случају рата с Турском, захтијевамо да високи двор уговором о миру, који би се закључио после тога рата, изради од Порте да она формално призна нашу слободу и независност.

Владан Ђорђевић, стр. 6–11.

³ Гувернадур Јован Радоњић, сердар Иван Петровић и архимандрит Петар Петровић. Гувернадур – титула која се у Црној Гори први пут поуздано помиње 1717. године у једном уговору с Млетачком Републиком. Гувернадур је у почетку био посредник између Црне Горе и Млетачке Републике, а касније један од најмоћнијих политичких субјеката. Гувернадурство је укинута 1830. године. Сердар – највиша војничка титула у Црној Гори.

⁴ У оригиналу „Ромиос“.

 Петар II Петровић Његош (1748–1830), црногорски митрополит и владар од 1784. до 1830. године. У биткама на Марти-нићима и Крусима 1796. године предводио црногорску војску до победе против Махмут-паше Бушатлије из Скадра. Након ових победа проширио је територију Црне Горе и она је стекла фактичку независност. Формирао је 1798. године прве модерне државне институције: Правитељство суда црногорског и брдског (Суд) и Законик.

I-5. Димитрије Катарцис објашњава зашто су Грци нација иако немају државу (1783)

Морам признати да смо ми данас потчињени моћнијој нацији и да нисмо нација која има своју државу; онда нас неки Франци, преузимајући од Аристотела дефиницију грађанина, оптужују да немамо отаџбину; али није тако: Аристотел користи [помену-ту дефиницију] да би означио разлику између грађана и робова, *хелота* и *перије-ка*, који су били слуге Спартанаца и Крићана. Ми, међутим, Божјом вољом, нисмо такви, јер иако можда не учествујемо на сваки начин у управљању државом наших господара, ипак нисмо ни потпуно из тога искључени. Стога јесмо нација, међусобно повезани и повезани са вишом управом преко црквених поглавара који су по много чему и наше политичке вође.

[...] Дакле, можемо рећи: када Грк⁴ помисли да је потомак Перикла, Темистокла и других Грка њиховог ранга, или породица Теодосија, Вејсарија, Нарсаса, Вулгароктоноса, Цимискија и других знаменитих Византинаца, или да потиче од неког свеца или из породице свеца, како може да не воли потомке тако великих људи? Како може да му не буде мила патња у друштву таквих људи? Како може да не воли тле које је њих отхранило? А док раскида око-

ве ропства, како може да не натопаи сузама место на којем су они пролили своју крв, неки славе ради, а други да би се спасли?

Katartzis, стр. 44, 45

Димитрије Катарцис (1730–1807), учен Фанариот. Рођен у Цариграду и живео у Букурешту, где је био судија на високом положају. Надахнут просветитељским идејама, замишљао је грчки свет у складу са западним мерилима изнесеним у Дидроовој *Енциклопедији*. Предложио је обиман програм образовних реформи, чије је спровођење требало да буде „значајан национални подухват“, а резултат образовање на народном језику.

Шта аутор мисли о односу нације и државе? Зашто се позива на историјске личности?

1-6. Румунска петиција за националну једнакост у Трансилванији – *Supplex Libellus Valachorum* (1791)

Благословени царе Августе!

[...] Румунски народ је најстарији од народа који данас живе у Трансилванији. Као што је опште познато, историја, непрекинута традиција и сродност језика, навика и обичаја сведоче о томе да њу чине потомци римских досељеника и многобројних ветерана које је почетком другог века цар Трајан у више наврата слао овде, у Дакију, да чувају провинцију.

[...] Румунски народ се најпонижније клања пред престолом Вашег Величанства, и уз све поштовање и понизност моли следеће:

1. Да се увредљиви и презриви изрази као што су *мора се трпети, мора се некако прихватити, али не и убрајати међу сталеже*, и други те врсте, који су као спољашња ограничења незаконито и неправедно утиснути

на чело румунског народа, потпуно уклоне, опозову и јавно забране као неправедни и срамни; томе захваљујући, милошћу Вашег светог Величанства, румунска нација ће бити поново рођена и опет уживати у свим грађанским и цивилизацијским правима [...].

2. Сви окрузи, седе,⁵ области и градске заједнице у којима је број Румуна већи од броја осталих треба да носе румунске називе, док тамо где су други народи у већини треба да буде њихов или пак заједнички назив, *мађарско-румунски, саксонско-румунски* или неки други, или треба потпуно уклонити назив који је дошао из овог или оног народа и ти окрузи, седе и области треба да сачувају називе које су имали и до сада, према рекама и тврђавама, и треба учинити да сви њихови становници, без обзира на нацију и веру, користе и уживају, у зависности од имања и услова „свих“, исте слободе и погодности, и да имају исте обавезе, опет према својим могућностима. Све што је речено у потпуности доказује да су ови захтеви засновани на природном праву и принципима грађанског друштва, као и на закљученим споразумима.

Prodan, стр. 453-466

У XVIII веку Трансилванија је била кнежевина под аустријском влашћу. Њен политички систем, наслеђен с краја средњег века, предвиђао је да у власти учествују представници три политичке групације (мађарског племства, Секеља и Саксонаца), а искључивао бројније Румуне, којима је признато право „толеранције“. Водећи румунски учењаци су 1791. године, заједно с представницима унијатске и православне цркве, поднели петицију у којој су од цара Леополда II тражили равноправност за трансилванске Румуне; како би се избегао сукоб с политичким сталежима, цар је петицију послао трансилванском Дијету (скупштини) да о њој донесе одлуку. Дијет ју је одбацио.

⁵ Административне јединице у областима Трансилваније у којима живе Саксонци и Секељи.

Које аргументе износе трансилвански Румуни? Да ли уочаваш утицај Француске револуције на овај текст?

I-7. Турски документ о Француској револуцији (1798)

Добро је познато да основа реда и стабилности у свакој држави лежи у чврстој везаности за корене и гране светог закона, вере и доктрине, а да политичка средства нису довољна да би се постигао мир у земљи и владало поданицима, већ је нужан и страх пред Богом [...]; и у давна времена и сад, свака држава и сваки народ имали су своју веру, била она истинита или лажна. Ипак, вође побуне и зла које се појавило у Француској су, на начин никад виђен, како би што лакше остварили своје зле намере, и уз потпуно занемаривање тешких последица, лишили обичне људе страха од Бога и очекивања заслужене казне, учинили су законитим сваковрсна гнусна дела, отворено одбацили сваки срам и пристojност и тако отворили пут да се читав народ француски спусти на ниво стоке. Али ни то им није било довољно, већ су нашли себи блиске савезнике свуда по свету како би се друге земље забавиле одбраном властитих режима и тако престале с нападима на њих. Побуњеничку декларацију коју називају *О правима човека* превели су на све језике и свуда је објавили, и хоће да обичан свет свих нација и вера подстакну на побуну против владара чији су поданици.

Lewis, стр. 66-67

Писмо је саставио Ахмед Атиф-ефенди, главни писар (задужен и за односе са иностранством), у име Царског савета (*дивана*) у пролеће 1798. године. Турска се за догађаје у Француској нарочито заинтересовала пошто је Француска 1797. године заузела јонска острва која су раније припадала Венецији, као и због француске пропаганде у Грчкој, Наполеонових припрема за поход на Египат, и позива Британије и Русије да се придружи коалицији против Француске.

Зашто је дошло до узбуне у врху турске власти? Мислиш ли да су идеје Француске револуције могле да заразе и поданике Османског царства у југоисточној Европи? Да ли би званична осуда од стране Царства могла да стане на пут таквој идеолошкој зарази?

I-8. Утицај Француске револуције на учене људе југоисточне Европе – *Ратна песма Адамантиоса Кораиса (1800)*

(а)

Другови, земљаци,
Докле ћемо ми робовати
Тим муслиманима, худим
Тиранима грчким?
Куцнуо је час освете,
О пријатељи;
Крик отаџбине свете
Дозива нас.
Децо моја, храбри Грци,
Пожурите, и мушкарци и дечаци;
Као један, заједно
У загрљај
Да вам чујем глас.
Доста тираније!
Живела слобода!

(и)

Чудотворци, Французи храбри
Нико вам од Грка сличнији није
Јер и ми смо с патњом срасли.
Док нам је Француза
Што слободу воле,
Као и Грка спас,
Шта нам други значе?
Француз и Грк,
У пријатељству једно,
Више су но Француз и Грк,
Јер нација једна, француско-грчка,
Узвикује сада: проклето ropство!
Нестани с лица земље!
Живела слобода!

Dimaras, стр. 88-91

 Адамантиос Кораис (1748–1833), образовани Грк, инспирисан Француском револуцијом, веровао је да се до слободе може доћи кроз образовање. Признат као интелектуални вођа који је својим књижевним радом дао допринос грчкој борби за независност. Његова *Ратна песма* позива сународнике на борбу против тираније (1800).

 Које идеје, блиске идејама Француске револуције, можемо пронаћи у овој песми? Како су идеје Француске револуције утицале на националне покрете у југоисточној Европи?

I-9. Манифест Александра Ипсилантија, *Борба за веру и отаџбину* (1821)

Грци, куцно је час! Европски народи, који су се борили за права и слободу одавно нас позивају да чинимо што и они, иако већ слободни, све своје моћи користе да повећају своју слободу, а тиме и своју срећу.

Наша браћа и пријатељи, свуда, у Србији, народ из Суле и читавог Епира, наоружан је и чека нас; придружимо му се с одушевљењем! Отаџбина нас зове!

Европа гледа и чуди се нашој тромости, па нека онда грчке планине опет затрепере од звука наших труба, нека долине забрује од звекета нашег оружја. Европа ће се дивити нашој храбрости, а непријатељи ће пред нама бежати, дрхтећи и пребледели од страха.

Просвећени европски народи раде на обнављању своје среће; пуни захвалности за све што су им дали наши преци, они желе слободу и за Грчку.

Доказавши да смо достојни врлина наших предака, као и овог века, надамо се њиховој подршци и помоћи; многи слободни дух међу њима доћи ће и придружити се нашој борби. Покрените се, пријатељи, и видеће-

те како узвишена сила брани наша права! Видећете и како многи међу нашим непријатељима, надахнути нашом часном ствари, окрећу леђа непријатељу и придружују нам се; препознајући њихов искрен дух, наша отаџбина ће их пригрлити. [...]

Дошло је време да збацимо тај јарам који више нема за шта да се држи, да ослободимо отаџбину, да уклонимо полумесец и уздигнемо знамење које нас је увек водило у победу – мислим на крст – и тако узвратимо неверницима који су се с безбожничким презиром односили према нашој отаџбини и православној вери. [...]

Оружје у руке, пријатељи, отаџбина нас зове! Александар Ипсиланти

24. фебруар 1821. Главни штаб у Јашију

IEE, vol. 12, стр. 23

 Манифест је у Јашију објавио Александар Ипсиланти (1792–1828). Син некадашњег грчког кнеза Влашке, иначе високи официр у руској војсци и припадник грчке револуционарне организације *Филики етерија*, Александар Ипсиланти је повео ослободилачку борбу против Турака и фебруара 1821. на челу малобројне грчке војске победнички умарширао у румунске кнежевине.

 Које се овај манифест директно обраћа? Анализирај реторичка средства која се користе да би се сународници покренули и уверили да треба да се придруже борби. Шта мислиш, зашто аутор помиње Европу?

I-10. Конзервативни захтеви босанских спахија (1826)

Од Омер-ефендије смо добили царски ферман у којем се тражи укидање јаничара. Од када су Турци освојили Босну, наши дедови поштују свети муслимански Божји

закон [шеријат] и царски закон [канун]. Увек смо слушали и поштовали царске фермане. Никада им се нисмо супростављали, нити били непослушни. Нећемо ни сада. У рату смо четрдесет година⁶ жртвовали животе и иметак. У претходном рату са Србијом, који је трајао 15 година, употребили смо све што имамо и да би освојили београдску тврђаву платили смо с десет хиљада живота, а неколико хиљада нас је рањено. Увек смо се молили за султаново здравље и увек се надали његовој милости. И сада, када се распуштају јаничари, ми се надамо да ће султан раширити своје милостиве руке и зауставити све те промене, да ће задржати стари поредак у Босни и све старе војне формације и тако, још једном, показати своју доброту према нама.

Aličić, стр. 166-167

Султан Махмуд II (1808–1839) је 1826. године укинуо јаничарски ред, уклонивши тако и највећу препреку на путу ка реформисању Османског царства. Захваљујући томе, могао је да ојача централну власт и отвори пут за танзимат.

Прокоментариши став босанских спахија у погледу односа са Османским царством. Шта мислиш, зашто је распуштање јаничара и покрет за реформе царства код њих изазвало негодовање?

I-11. Хатишериф од Гилхане

Ослањајући се на помоћ Свевишњега, посредовану нашим Пророком, желимо да побољшамо управу над покрајинама Османског царства увођењем нових мера. Те мере се морају спроводити уз нужно поштовање три принципа: 1. да сигурни буду живот, част и имање поданика, 2. да је уре-

ђен систем прикупљања и одређивања пореза, 3. да је исто тако уређен систем попуњавања војске и трајања војне службе [...] Одсад па надаље свакоме ко је оптужен судиће се јавно према нашем Божјем закону, после испитивања и утврђивања чињеница, и све док се не изрекне пресуда нико не сме тајно или јавно да другога отрује или убије на који други начин.

Нико нема право да удари на част другог човека из било ког разлога.

Свако може имати било коју врсту поседа и њиме располагати слободно и неће га други приморавати да га отуђи или га у томе спречавати [...].

Ове царске наредбе се тичу свих поданика без обзира на веру и секту; они ће у њима уживати без изузетка. Ми у нашем Царству јамчимо потпуну сигурност живота, части и иметка, као што су зајамчени и светим словом нашег Закона [...]. Пошто сви службеници Царства добијају одговарајућу плату (а плате за те дужности све до данас нису на задовољавајући начин прерачунате и то треба уредити), донеће се строги закон против подмићивања и тајних договарања које и свети закон осуђује и који је један од главних узрока пропадања Царства.

Vucinich, стр. 160-161

Царско наређење издато у павиљону Гилхана царског сараја у Истанбулу у име новог султана Абдулмецида I (1839–1861) сматра се званичним почетком унутрашњих реформи које су имале за циљ модернизацију Османског царства.

Које је проблеме овај хатишериф требало да реши? Шта мислиш о циљевима овог акта? Да ли је то био начин да се модернизује држава, или је у питању покушај да се ублажи незадовољство поданика?

⁶ Односи се на Турско-аустријски рат 1787-1791, после којег су уследили бројни немири у Османском царству, посебно устанак Срба 1804.

I-12. Јон Кодру-Драгушану о националној држави (1844)

Једино ће национална држава створити нацију. Где нема националне државе, ту нема ни нације, а где нема народне власти, ту је држава национална химера, а нација тек збир појединаца са неким заједничким особинама. Стварна нација може постојати само тамо где влада добро представља свој народ, она може бити само тамо где сва осећања, све моћи и сва дела служе једној јединој сврси, слави и угледу, поштовању и величини народа, када се гледа споља, и добробити и задовољству свих друштвених слојева, и душе сваког појединца [...].

Codru-Drăgușanu, стр. 253-254

Јон Кодру-Драгушану (1820–1884), рођен је у Фарагашу, у Трансилванији, која је била под аустријском влашћу. Много је путовао по европским земљама, од Енглеске до Русије, и био активан у политици и у културном животу.

Прокоментариши тврдњу да само „националне државе могу створити нацију“; да ли она има везе са чињеницом да су Румуни у то време били искључени из политичког система Трансилваније?

I-13. План Илије Гарашанина за стварање српско-словенског царства – Начертаније (1844)

Движеније и таласање међу Славенима почело је већ и заиста никада престати неће. [...] Из овог познавања проистиче черта и темељ српске политике [да се она не ограничава на садашње њене границе, но да тежи себи приљубити све народе српске који ју окружавају.]

Турско царство (мора се) распадати и то рас-

падање може се само на два начина догодити 1. или ће царство то бити раздељено; или 2. биће оно на ново сазидано од својих хришћанских житеља. [...]

Србска држава која је већ срећно почела, но која се распростирати и јачати мора, има свој основ и темељ тврди у царству србском 13-га и 14-га стољетија и у богатој и славној српској историји. [По историји овој зна се да] су српски цареви почели били грчком царству мах отимати и скоро би му коначно учинили те би тако на место пропадшег источно-римског царства србско-словенско царство поставили и ово накнадили. Цар Душан Силни примио је већ грб царства грчког. Долазак Турака прекинуо је ову промену и препречио је овај посао за дуго време, но сад, пошто је сила турска сломљена и уништена тако рећи, треба да почне исти онај дух дејствовати, права своја на ново тражити, и прекинути посао на ново наставити.

[...] Ако се ново препорођење србског царства с ове тачке сматра, онда ћеду и остали Јужно Славени идеју ову врло лако разумети а и с радостију примити, јер ваљда ни у једној европејској земљи не живи тако спомен историческе прошлости код народа као код Славена турских. [...] И зато се може сигурно рачунати да ће посао овај у народу драговољно примљен бити и нису потребна десетољетна дејствовања у народу да би он само корист и ползу овог самосталног владања разумети могао.

Србљи су се међу свима Славенима у Турској први својим средствима и снагом за своју слободу борили; сљедователно они имају први и пуно право к томе да овај посао и даље управљају [...].

Нова србска држава на југу одавала би Европи све гаранције да ће она бити врсна и кријепка држава и која ће се моћи међу Аустријом и Русијом одржати. Географическо је положеније земље, површина земаљска, богатство на природне производе и војени дух житеља, даље узвишено и ватрено чувство народности, једнако порек-

ло, један језик – све то показује на њену сталност и велику будућност.

Да би се одредјелити могло шта се учинити може и како се у послу поступити има, мора правителство знати у каквом се положенију [свагдар налазе народи разних провинција Србију окружавајућих.] Ово је главно условије тачног одредјеленија средства. За ову цјел треба пре свега оштроумне, од предпоњатија не заузете и правителству верне људе као испитатеље стања ових народа и земаља послати [и ови би морали] после свог повратка тачно писмено известије о ствари дати. [Нарочито се треба извести] о Босни и Херцеговини, Црној Гори и Сјеверној Албанији. [У исто време нужно је да се тачно познаје и стање] Славоније, Хрватске и Далмације [а разуме се да у ово спадају и народи Срема, Баната и Бачке.]

Љушић 1993, стр. 151-163

Илија Гарашанин (1812–1874), један од водећих српских политичара и државника у XIX веку. Под разним утицајима, али највише под утицајем саветовања са чешким политичким емигрантом Фрањом Захом (који је био у контакту са пољским политичким емигрантима у Паризу), Гарашанин је 1844. године написао *Начертаније*, план будуће српске спољне и националне политике. У њему је изнео главне циљеве дугорочне српске политике на Балкану, засноване на уједињењу и ослобађању територија на којима живе Срби, укључујући и суседне балканске земље које су још под турском влашћу. Суседни народи *Начертаније* виде као српски империјални програм.

Шта је сврха овог текста? Пронађи историјске аргументе које аутор користи како би поткрепио своје идеје и уверења.

I-14. Национални захтеви у револуцијама 1848.

A. Словеначки захтеви

1. Да се сви Словенци окупе у једну нацију и направе сопствену скупштину [...]
2. Да на словеначкој територији словеначки језик буде оно што је немачки на немачкој а италијански на италијанској територији [...]
3. Да се омогући увођење словеначког језика у сваку институцију на словеначкој територији када и ако ми то желимо [...]
4. Да сваки службеник запослен на словеначкој територији потпуно влада словеначким језиком [...]

Prunk, стр. 56

Б. Захтјевања народа, усвојено на великој народној скупштини у Загребу

Будућ да се у изванредном положају налазимо и за повратјење законитог стања потребито је да имадемо закониту верховну главу: зато изабрасмо једнодушно за бана троједне краљевине барона Јосипа Јелачића Бужимског, мужа свега народа повјерење имајућега, којему бану има се предати и заповјед над војском границе и право расписивања сабора.

Да се наш државни сабор сазове најкасније до 1. свибња ове године у главни град Загреб. Крепко и ново сједињење у сваком смислу наше по закону и догодовштину к нама припадајуће краљевине Далмације с краљевином херватском и славонском, као такођер наше војничке границе.

Властити независни, нашем сабору одговорни министриум којег чланови имаду бити људи народу повољни и од новијега духа напретка и слободе.

Уведење народног језика у унутарње и извањско управљање краљевина наших и заједно све више и мање учионице.

Утемељење свеучилишта у Загребу.

Слободу штампе, вјере, учења и говора.

Тако на првом дојдућем како и на свих бу-

дућих државних сабора наших заступање (репресентациу) народа на темељу једнакости без разлике сталиша.

Једнакост ношења терета или плаћања штибре и даће свиух без разлике сталиша. Подигнутје народне банке.

Укинуће целибата и уведене народног језика у цркву полаг старинскога хрватског права и обичаја.

Horvat, том I, стр. 107-108

В. Национална петиција коју је прихватила румунска народна скупштина у Блажу, Трансилванија

1. Румунска нација, утемељена на принципима слободе, једнакости и братства, захтева да буде национално независна у политичкој сфери како би могла да оствари своја права као румунска нација, да сразмерно броју својих припадника има и представнике у Дијету⁷, да има своје званичнике у свим органима државне управе, правосуђа и војске у истој сразмери и да може користити свој језик у свим пословица који је се тичу, укључујући и правосуђе и јавну управу. Румунска нација захтева [право да сазива] годишњу општенационалну скупштину. [...]

3. Румунска нација, поставши свесна права појединаца, захтева моментално укидање кметског система, без обавезе кметова да плате било какву надокнаду. [...]

7. Румунска нација захтева слободу говора, писања и објављивања без цензуре. [...]

8. Румунска нација захтева јемство слободе појединца; нико не сме бити ухапшен из политичких разлога. Осим тога, захтева слободу окупљања: никоме се не сме наудити због окупљања и расправе која мирно води до споразума. [...]

10. Румунска нација захтева наоружавање народа, или националну гарду која ће бити гарант и спољашње и унутрашње безбедности земље. У румунској милицији треба да буду Румуни.

⁷ Народна скупштина Трансилваније.

13. Румунска нација захтева отварање румунских школа у свим селима и градовима, отварање румунских гимназија, војних и техничких института, богословија, као и румунског универзитета који ће држава финансирати од пореза који се убира од народа, као и потпуну слободу у избору директора и професора и систематизацији наставних планова. [...]

14. Румунска нација захтева да се укину привилегије и да терет јавних трошкова падне на све, у зависности од имања и богатства појединца.

15. Румунска нација захтева да нови устав Трансилваније донесе уставотворна скупштина [...]; тај устав мора бити заснован на принципима правде, једнакости и братства, којих се морају држати и нови грађански, кривични и трговински закони.

Murgescu, стр. 191-192

Године 1848. револуције су избиле у више европских земаља, укључујући и Хабзбуршко царство и румунске покрајине, али не и у Србији, Грчкој и Османском царству. У Хабзбуршком царству, после брзе смене апсолутистичког режима на челу са Метернихом, свака нација је покушала да дефинише и наметне властите интересе; од марта до маја 1848. године одржано је неколико националних скупштина на којима су усвојени национални политички програми. Ипак, борба за политичка права и уставну владавину убрзо је пала у засенак националних сукоба који су унели раздор међу револуционаре и омогућили да Хабзбурговци, уз помоћ Русије, револуцију угуше 1849. године.

 Који су главни захтеви Словенаца, Хрвата и Румуна? Како објашњаваш чињеницу да су многи захтеви међусобно слични?

Издвој захтеве који су у твојој земљи данас испуњени. Који су то захтеви и зашто су испуњени?

I-15. Митрополит Петар II Петровић Његош подржава југословенство (Цетиње, 12. март 1850)

Почитајемо господине Фр. Миклошићу, Не знам је ли Ваш лист јошт почео излазити. Ако је почео или кад почне, ја ћу се жељно на њем пренумерирати, а тако исто и г-н ће Милаковић Вам послити пођекоји прилог за њем. Ви сте на мјесто те можете велику ползу принијети силноме но кукавоме и слијепоме југославенству.

Збогом, драги Миклошићу, буди ми здрав и весео за дику свога рода. То ти жели твој почитатељ и слуга.

П. П. Његош, стр.147.

За време устанка 1848. развио се јак покрет за уједињење и независност јужних Словена. Митрополит Петар II Петровић (1813–1851) потхрањивао је идеју југословенства сматрајући да је то опција за ослобођење од страних сила, за политичку и културну еманципацију јужних Словена. Његош је желео да помогне Србима и Хрватима у борби против Угара, које је сматрао највећим непријатељем обе нације. У јуну 1849. Његош је понудио руском генералу Орлову одред од 4000 до 5000 Црногораца да се боре у Угарској. Његош је кренуо да размјењује писма са својим пријатељем Фрањом Миклошићем, словенским лингвистом (1813–1891). Миклошић је имао докторат из права и славенских студија; био је професор на Бечком универзитету, кустос Краљевске библиотеке у Бечу и наследник Јернеја Копитара на месту цензора у библиотеци.

I-16. Незадовољство босанских хришћана под турском влашћу, из пера фрањевачког фратра Фране Јукића (1850)

Ако се у Босни хришћанин суди с Турчином, то не може бити праведно суђење, а наро-

чито уколико је Турчин већ седе браде, јер сведочење хришћанина ништа не значи. Судија увек каже: „Слушај ти, Влаше, један Турчин зна више од хиљаду Влаха! Ово је турска земља и ви сте њени поданици, овде се не чују црквена звона, већ се проповеда турска вера“, итд. Такве су и пресуде царског суда. Данас хришћанин не може добити никакво намештење у државној служби јер је то само за Турке. Ако хришћани у Босни хоће да подигну неку нову цркву, или да обнове стару, неће то моћи и јадни људи ће морати да се окупљају под ведрим небом и да голих глава изговарају молитве!

Јукић, стр. 307-308

Које елементе незадовољства аутор наглашава? Мислиш ли да је пристрасан? Ако јесте, да ли овај одломак можемо посматрати као историјско сведочанство? До које мере?

I-17. Османски царски декрет којим се проглашава једнакост међу поданицима без обзира на веру (1856)

Нека буде како је овде одређено. Велики Везиру, Мехмед Амин Али-пашо, који си одликован царским орденом Меџидије првог реда и орденом за личне заслуге, нека те Бог учини великим и увећа твоју моћ! [...]
Жеља ми је да обновим и проширим новоуведене мере [...] уз љубазну и пријатељску помоћ великих сила, наших племенитих савезника [...] Јемства која смо дали Хатишерифом од Гилхане, и у складу са танзиматом [...], данас су потврђена и ојачана, и применићемо делотворне поступке да би она имала пуни и стварни учинак.
Све привилегије и јемства неповредивости духовног живота које су моји преци дали *ab antiquo*, и неких каснијих времена, свим хришћанским заједницама

и другим немуслиманским групама које су под нашом заштитом створене у Царству, биће потврђене и задржане. Све хришћанске и друге немуслиманске заједнице су обавезне да у року који ће се одредити, а заједно са комисијом коју ће сачињавати њени припадници, уз моје одобрење и под надзором Високе порте, испитају које привилегије и имунитете они заправо уживају, и да то онда размотре и Порти поднесу захтев за реформе које су потребне с обзиром на напредак цивилизације и ново доба. Власт коју је хришћанским патријарсима и епископима дао султан Махмуд II и његови наследници треба ускладити са новим положајем које те заједнице сада имају захваљујући нашим великодушним и добротинитељским намерама. [...] Правила по којима се патријарх именује доживотно биће промењена и вршиће се управо онако како то одреди одговарајући ферман.

Црквене таксе, какве год врсте и природе биле, биће укинуте и замењене унапред утврђеним приходом за патријарха и великодостојнике. [...] У градовима, варошима и селима у којима су сви становници једне вере неће се постављати никакве препреке за поновно подизање, према првобитним плановима, грађевина које су намењене богослужењу, затим школа, болница и гробаља...

Свако називање погрдним именима или прозивање које за циљ има да било коју групу поданика Царства прогласи мање вредном од неке друге, и то због вере, језика или расе, заувек ће бити избрисано из управних протокола. Донеће се закон против употребе увредљивих речи, и међу приватним светом и од стране власти.

Пошто се све вере могу слободно исповедати, ниједан поданик неће бити

онемогућиван у служењу својој вери. [...] Нико неће бити примораван да промени веру [...] и [...] сви поданици Царства, без обзира на нацију којој припадају, и без икакве разлике, биће примани у државне цивилне и војне школе... Штавише, свака заједница има право да отвара јавне школе за науку, уметност и занате. [...]

Сви кривични, трговински и прекршајни поступци који се воде између муслиманских и хришћанских или других немуслиманских поданика, или између хришћана и других немуслимана који припадају некој другој групи, водиће се на мешовитим судовима. Суђења на тим судовима ће бити јавна: супротстављене стране ће се суочити и довести своје сведоке чије ће се сведочење прихватати једнако уколико се закону према верским законима своје заједнице. [...]

Порези ће се разрезивати исто за све поданике Царства, без обзира на то ком сталежу и вери припадају. За надокнаду штете у случају непоштеног прикупљања пореза, а нарочито десетка, користиће се најбржа и најенергичнија средства. Систем директног прикупљања пореза ће постепено, и што је брже могуће, што се тиче свих државних прихода бити замењен порезом према земљишним плановима.

Vucinich, стр. 161-163

? Шта је био циљ турских власти када су издале овај декрет? Упореди конкретне мере овог декрета са примедбама које су изнете у претходном документу (I-16). Мислиш ли да је декрет успео да ојача лојалност немуслиманских народа османској држави?

I-18. Нека мишљења о плану за оснивање двојне бугарско-турске државе (1867)

А. Представка Централног тајног бугарског комитета султану Абдулазизу⁸

Допис,
Његовом Височанству султану Абдулазизхану, нашем узвишеном господару и оцу,
Од Централног тајног бугарског комитета

Ваше Височанство!

Судбина појединца и сваке нације је у рукама свемоћног Бога који управља светом. Пре четири века судбина је нас, Бугаре, и нашу драгу отаџбину ставила под власт славних освајача који су у Европи створили Османско царство. [...] Од Вас молимо љубазну дозволу да Вам изнесемо разлоге због којих бугарски народ од Вас понизно тражи да се објави његова независност.

Политичка независност

Члан 1. Да се формира народна, на уставу заснована власт.

Члан 2. Да се Бугарска, и сва подручја насељена Бугарима, прогласе за независне и назову Бугарским царством.

Члан 3. Да Бугарско царство буде политички везано за Османско царство и да њиме влада цар император, Његово Височанство султан Абдулазиз и његови наследници, који ће титули „османски султан“ додати и „бугарски цар“. [...]

Члан 6. Да царев намесник буде други после Његовог Височанства као владара државе, после владе и извршне власти, врховног команданта бугарске војске и врховног судије.

Члан 7. Да царев намесник влада уз помоћ Већа састављеног само од

Бугара које бира Народна скупштина. Чланови тог Већа треба да међу собом поделе власт тако да сваки има свој ресор. Они имају право да предлажу законе и праве нацрте државног буџета које ће, пошто их прихвати Народна скупштина, бити подношени царевом намеснику на усвајање. Сви они заједно одговарају за своја дела, тако да ниједна одлука царевог намесника неће ступити на снагу уколико је не потпишу чланови Већа. [...]

Члан 9. Званична вероисповест у земљи је православље.

Члан 10. Да се правда спроводи у складу с посебним бугарским законима које ће донети Народна скупштина. [...]

Члан 11. Да Бугарско царство има своју војску, организовану по новом систему и према посебном закону. [...]

Члан 13. Да бугарски језик буде званични језик.

Члан 14. Да буду обезбеђена сва грађанска и политичка права, на пример: слобода штампе, право на слободан говор, право на одржавање јавних скупова и расправа о политичким и друштвеним питањима итд, а да буде обезбеђена и лична слобода, право да свако буде господар у свом дому, и верска толеранција.

Христоматия, стр. 400-409

Неколико текстова доказује напоре којима се жели засновати национална држава. Међутим, национална држава није једини предвиђени облик политичке организације – због специфичних политичких околности изнети су и другачији предлози, који су заправо били алтернатива националној држави.

⁸ Султан од 1861. до 1876. године.

 Анализирај начин на који би Бугарска требало да буде организована у оквиру двојне турско-бугарске државе. Какав би био однос према османској држави? Покушај да разумеш зашто чланови Тајног комитета износе овакав, а не некакав другачији предлог. Да ли знаш за неку двојну државу у Европи?

Б. Реакција Фуад-паше,⁹ према мемоарима Христе Стамболског

Посета Фуад-паши. – Истог тог дана, 2. априла 1867, другог дана Бајрама, Христо је отишао Фуад-паши, данас министру спољних послова, под изговором да жели да му честита празнике и представи се [...]. Током разговора министар је говорио о допису и рекао да се влада „a fait sourde oreille“ [прави глува] и нико од министара то није ни поменуо. „Ако су Бугари то заиста написали“, додао је Фуад-паша, „онда су врло себични; да у Османском царству живе само Турци и Бугари, то би онда била друга ствар, али ту су и Грци, Јермени, Албанци, Курди, Арапи и многе друге нације и свака од тих нација треба да има иста политичка и национална права и привилегије... Не могу само Турци, Грци или Бугари, како што се каже у представци, да подржавају турску државу, већ то морају чинити сви равноправно; али све те нације морају имати и разумне разлоге да то чине. Зато вам кажем“, закључио је министар, „састављачи ове представке су себични и незрели.“

Стамболски, стр. 292-293

Др Христо Т. Стамболски (1843, Казанлик – 1932, Софија), лекар и јавна личност. Професор анатомије на Царској медицинској школи у Истанбулу, један од организатора здравствене заштите у Бугарској након 1878. године. Био је активан у покрету за стварање засебне бугарске цркве која ће бити независна од грчке патријаршије.

 Прокоментариши став Фуад-паше. Из којих разлога он критикује представку? Мислиш ли да је то био и званични став Османског царства?

Организујте расправу:

Поделите се у две групе – једна нека пронађе разлоге којим би се могао бранити предлог за стварање двојне турско-бугарске државе, а друга нека размотри становиште које заступа Фуад-паша.

Узимајући у обзир специфичне историјске услове, можете покушати да расправљате о сличном предлогу који се тиче етничке групе с којом се ви идентификујете.

И-19. Пројекат уједињења Бугара и Срба у јужнословенско царство под влашћу српског кнеза Михаила Обреновића (1867)

Протокол

Пошто у данашњим околностима народи под Турцима морају кренути у ослободилачку борбу, ми, Бугари који живимо у Бугарској, Тракији и Македонији, окупили смо се да размислимо и нађемо начин да ослободимо вољену отаџбину како бисмо се придружили породици слободних земаља и свету показали да постојимо.

Да бисмо успели у тако важном подухвату, морамо одабрати неки од суседних народа с којим бисмо могли доћи до слободе на обострану корист и нисмо могли одабрати други народ до Србе, с којима смо повезани национално, по вери и географском положају. Срби и Бугари треба да се братски уједине у Јужнословенско Краљевство.

Јужнословенско Краљевство ће се састојати од српског и бугарског краљевства (бугарско обухвата Бугарску, Тракију и Македонију).

На челу новоформиране владе биће садашњи српски кнез Михаило Обреновић, са наследним правом.

⁹ Фуад-паша (1817-1869), једна од водећих личности танзимата, у пет наврата министар спољних послова и два пута велики везир.

То краљевство треба да има једну заставу, и на њој треба да буду симболи оба народа. Исто важи и за новац.

Обе земље ће задржати свој језик као званични, а званичници ће бити из одговарајућег народа и говорити тим језиком.

Ми ћемо прихватити данашње српске законе и превести их на бугарски. Све регулативе Јужнословенског Краљевства биће, без изузетка, објављене на оба језика, то јест и на српском и на бугарском.

Документи, 1, стр. 434-435

? Шта мислиш, зашто су Бугари одабрали унију са Србијом, а нису тражили властиту националну државу? Како су планирали да сачувају свој национални идентитет?

I-20. Руски извештај о плановима за заједничку руско-бугарску државу (1867)

У писму бр. 1 од 15. априла имао сам част да обавестим Вашу екселенцију да су у такозваном Тајном бугарском комитету углавном млади људи, да је он основан са циљем да помогне стварању позитивног народног расположења према Бугарима у Европи и да истовремено подстакне Бугаре на побуну против турског јарма.

Подаци које сам прикупио указују да је Комитет основан договором румунске странке Црвених (либерала) и неких Бугара. Осим тога, према том договору, Румуни су се обавезали да Бугарима помогну да се ослободе турске власти и прогласе Бугарску за земљу независну од султана.

Нема сумње да су Румуни, договарајући се са Бугарима, у потаји желели да поново створе влашко-бугарску државу, што би њима ишло у прилог, користећи то што ће бугарски устанак створити проблеме турским властима. Они би онда могли да прогласе независну Румунију, а што се тиче

Бугара – њих ће оставити да се сами снађу. Али зато су и Бугари имали на уму само корист коју би могли да извуку од својих сународника с оне стране Дунава [...].

Документи, 1, стр. 436

? Који су прави циљеви Бугара и Румуна, према тврдњама руског дипломате?

Упореди текстове I-18, I-19 и I-20.

Шта мислиш, који би пројекат био најбољи за Бугаре?

Упореди текстове I-13, I-18, I-19, I-20 и I-41. Који су политички модели у њима предложени?

I-21. О односу политичке слободе и нације у XIX веку – уреднички коментар Љубена Каравелова у листу *Свобода* (новембар 1869)

Као што је сувоземним животињама потребан ваздух а рибама вода, тако је човеку најпотребнија и најпреча слобода. Без слободе, човек не може бити човек, већ само пола човека; без слободе, човек не може бити оно што је природа од њега начинила, па дакле не може бити ни срећан.

Све што је потребно појединцу, потребно је и читавој нацији. Једино нација која има свој историјски живот, и унутрашњу и спољашњу слободу, то јест она која је политички и интелектуално независна, може да живи и да просперира. Свака нација која нема политичку слободу увек је, чак и кад има најлибералнију владу, изложена не приметном утицају централизма и владајуће нације, и ретко када тај утицај позитивно делује на поробљену нацију.

Каравелов, стр. 165

🔑 Љубен Каравелов (1834/1835–1879), писац, новинар, организатор и идеолог бугарског националног ослободилачког покрета. Основао је највећу бугарску револуционарну организацију и био уредник њених новина. Сматра се једним од утемељивача нове бугарске књижевности.

❓ Анализирај тврдњу да је „све што је потребно појединцу, потребно је и читавој нацији“. Упореди овај текст са текстом III-1 који је написао Димитрије Болинтинџану. Шта ови аутори желе да нам саопште? Шта мислиш, зашто они истичу идеју нације?

► **Сл. 1. Словенија: Табори (1869)**

Slovenska, стр. 232

🔑 Либерално оријентисани Словенци следили су пример Чеха и организовали „таборе“, састанке на отвореном, у знак подршке програму за уједињену Словенију. Током две године, све док Беч није забранио те јавне форуме, Словенци су се окупљали на разним местима, слушали говорнике и доносили одлуке о националним питањима.

❓ Шта је сврха читаве ове слике? Какав је смисао фотографије у центру? Каква је веза између пејзажа и националних вредности?

I-22. Ферман којим је основана Бугарска егзархија (1870)

Сви наши послушни поданици и грађани нашег Царства уживају пуну и сталну слободу вероисповести и сва друга права,

живе у узајамном складу и пријатељству, као што и треба да буде са суграђанима и у образованом народу... Ипак, на нашу велику жалост, видели смо неслогу и неспоразуме до којих је, упркос нашој доброј вољи, дошло између бугарских хришћана и грчке патријаршије...

1. Оснива се „Бугарска егзархија“, територија са засебном верском влашћу. Она ће обухватити доле наведене епископије и епархије и нека друга места. Егзархија ће имати право да се бави свим црквеним питањима у тој вероисповести.

2. Највиши чин међу свештеницима носиће звање „егзарх“ и биће канонски председавајући бугарског Светог синода, чије ће седиште увек бити тамо где је он. [...]

3. Према црквеним канонима, тај егзарх, постављен нашим бератом (указом), мора у литургији да помене име цариградског патријарха.

Пре него што се одабере особа подобна да постане егзарх према црквеним канонима, треба тражити мишљење и пристанак моје владе. [...]

[...]

Уколико сви, или барем две трећине хришћана који живе ван поменутих места, желе да пређу у надлежност те егзархије, и ако се то докаже, њима ће бити допуштено да то учине.

Христоматия, стр. 268-271

🔑 Бугарска егзархија је била засебна организација у оквиру православне цркве, основана фебруара 1870. године турским ферманом (султановим указом). Постојала је све до 1953, када је уздигнута на степен патријаршије.

❓ Шта мислиш, зашто су турске власти прихватиле стварање аутономне Бугарске егзархије? Из ког су разлога, по твом мишљењу, православни Бугари желели да имају своју аутономну црквену организацију, одвојену од Цариградске патријаршије?

I-23. Резултати испитивања о припадности цркви у Скопској и Охридској епископији (1874)

После испитивања поводом постављања бугарских епископа у Скопску и Охридску епархију према тачки 10. фермана о оснивању Бугарске егзархије, утврђено је да од 8.698 хришћанских породица у Скопској епархији само 567 жели да остане у оквиру грчке патријаршије, а преостало 8.131 домаћинство се определило за Бугарску егзархију.

Према подацима од 21. мухарема 1291. (27. фебруара 1874) из Солунског вилајета, резултати испитивања у граду Охриду и околном подручју показују да је само 139 мушкараца рекло да би остало у грчкој патријаршији, а 9.387 се изјаснило за прелазак под надлежност Бугарске егзархије.

Христоматиа, стр. 280

? Како коментаришеш резултате испитивања? Који су нам још подаци потребни да бисмо боље разумели те резултате? Да ли је у XIX веку било необично да се само мушкарци изјашњавају? Да ли је правично то што је у Скопској епархији читаво домаћинство имало само један глас?

I-24. Христо Ботев: Зашто Бугари треба да се боре за национално ослобођење (1875)

Историја нашег народа је тужна и мрачна, а његова садашња ситуација тешка и мучна. Другим речима, Бугари су робови Турака, робови самих себе, робови оруђа којим раде, па чак и властитог образовања и културе. Ако погледате како раде, видећете да раде као теглећа марва, само један поглед на њихове неприродне патње, и њихова лица, и одмах ћете се уверити да заиста „раде као коњи, скупљају као пчеле и живе као свиње“.

Истина је да су многи странци писали, и да још увек пишу много о нашој вредноћи,

нашој надарености и културном напретку. Но, готово сваки од тих списатеља је доказао, или математички доказује да ми, како бисмо развили своје још неискоришћене способности и постали „Пруси југа“ или „Енглези истока“, морамо збацити варварски турски јарам, ослободити се тог нељудског ропства које спутава све наше моћи, и изградити босфорски булевар слободне јужнословенске конфедерације.

Ботев, стр. 85-86

Христо Ботев (1847–1876), национални херој, песник, новинар и револуционар. Живео и радио углавном у Румунији. Био вођа бугарског националног ослободилачког покрета 1874–1875. Маја 1876. године прешао Дунав с малобројним одредом устаника и погинуо у сукобу са турском војском. Написао је само двадесет песама, али то је било довољно да постане класик бугарске књижевности.

? Шта је циљ овог текста? Како је писац покушао да нагласи понос Бугара?

Шта мислиш, зашто писац инсистира на идеји да би Бугари могли бити „Пруси југа“, односно „Енглези истока“? На кога се у твојој земљи најчешће мисли кад се каже "Европљанин"?

I-25. Политички програм Централног бугарског добротворног друштва (Букурешт, новембар 1876)

Да би дошло до мира на истоку, да би се зауставило непрестано насиље Турака који не поштују никакво људско право, и да би се испуниле правичне жеље бугарског народа, Европа мора помоћи у спровођењу следећег програма:

1. Треба поново успоставити бугарску државу која обухвата Бугарску, Македонију и Тракију и у којој Бугари преовлађују.
2. Бугарска држава треба да има независну владу и устав који ће донети законодавно тело, изабрано од стране народа.

3. Све области живота треба уредити посебним законима који ће бити у складу с уставом и потребама народа.
4. Све мањине које живе међу Бугарима треба да имају иста политичка и грађанска права.
5. У бугарској држави треба да влада потпуна слобода савести.
6. Сви грађани морају бити обавезни да следе војску и похађају основно образовање.

Христоматия, стр. 609

 Пошто је у Бугарској августа 1876. угушен Априлски устанак, бугарске избеглице у Румунији основале су Централно бугарско добротворно друштво, политичку организацију чији се главни политички захтев тиче националног ослобођења Бугара.

 Како објашњаваш изразе који су овде употребљени против Турака и Османског царства? Мислиш ли да они имају неке везе с тим што су Турци угушили Априлски устанак 1876. године, или су то једноставно уопштенији реторички аргументи? Како су аутори овог текста планирали да створе бугарску државу? Како су они замислили организацију те нове државе?

I-26. Албанска песма написана у време Берлинског конгреса (1878)

Молим вас, опрезни будите
 С Албанијом,
 Немојте је подерати
 Као да је сироче,
 Јер нисмо ми ни Грци, ни Бугари,
 Па ни Црногорци
 Ми смо само Албанци
 И желимо једино слободу...

Brahimi, стр. 62

 Као ни друге балканске нације, тако ни Албанци нису имали свог представника на Берлинском конгресу, али и албанске вође су покушавале да дефинишу националне циљеве и придобију јавно мњење за те циљеве.

 Каква је сврха ове песме? Шта песник жели да каже тиме што набраја називе народа који живе на подручју где и он?

I-27. Берлински мировни уговор (1878)

Уговор између В. Британије, Аустро-Угарске, Француске, Немачке, Италије, Русије и Турске. Берлин, 13. јул 1878. године

Члан I Бугарска се конституише као аутономна и зависна кнежевина под врховном влашћу његовог царског величанства Султана. Кнежевина ће имати хришћанску владу и националну милицију.

Члан XXIII Висока порта преузима обавезу да на острву Крит доследно примењује Органски закон из 1868. године уз модификације које се могу сматрати правичним. Слични закони прилагођени локалним потребама, осим у погледу ослобођења од плаћања пореза које је признато Криту, увешће се и у другим деловима Турске у њеном европском делу, за које овим уговором није предвиђена посебна организација. Висока порта ће упутити посебне комисије, у којима ће у знатној мери бити заступљен домаћи елемент, које ће разрадити детаље нових закона у свакој појединој провинцији. Планови организације који проистекну из ових активности поднеће се Високој порти на разматрање која ће се, пре проглашавања аката на основу којих ће они ступити на снагу, консултовати са Европском комисијом установљеном за Источну Румелију.

Члан XXV Провинције Босну и Херцеговину ће запосести и њима управљати Аустро-Угарска. Будући да влада Аустро-Угарске не жели да преузме управљање у Новопазарском санџаку, који се простире између Србије и Црне Горе у правцу југоистока на другој страни Митровице, османска

администрација ће тамо и даље обављати своје функције. Међутим, да би се обезбедили одржавање новог политичког стања, као и слобода и безбедност комуникација, Аустро-Угарска задржава право да у целом овом делу некадашњег вилајета Босне држи своје гарнизоне и да користи војне и трговачке путеве. У том циљу, владе Аустро-Угарске и Турске задржавају за себе право да се договоре о детаљима.

Члан XXVI Висока порта, као и све оне Високе стране уговорнице које то до сада нису учиниле, признају независност Црне Горе.

Члан XXVII Високе уговорне стране сагласне су у следећим одредбама: у Црној Гори разлике у вери и вероисповести неће моћи да буду сметња да неко због тога буде искључен или спречен да ужива своја грађанска или политичка права, да не буде примљен у јавне службе, на положаје и да му се не указују почести или да не обавља разне занате или занимања, ма у ком месту то било. Биће обезбеђена слобода вршења верских обреда свим држављанима Црне Горе и странцима, неће се моћи чинити никакве сметње, било у хијерархијској организацији разних црквених заједница, било у њиховим односима са својим духовним старешинама.

Члан XXXIV Високе стране уговорнице признају независност Кнежевине Србије, у зависности од услова изложених у следећем члану.

Члан XXXV Ни за једно лице у Србији разлика у верској опредељености или конфесији не сме бити повод за искљученост или немогућност у погледу уживања грађанских или политичких права, рада у јавним службама, обављања јавних функција и указивања почести, као ни у погледу обављања појединих професија и делатности, у било ком месту. Слобода и јавно практиковање свих облика исповедања

вере обезбедиће се свим домаћим лицима у Србији, као и странцима, и неће бити никаквих препрека у погледу хијерархијске организације појединих заједница нити у погледу њихових односа с њиховим духовним поглаварима.

Члан XLIII Високе стране уговорнице признају независност Румуније, под условима изложеним у следећим члановима.

Члан XLIV Ни за једно лице у Румунији разлика у верској опредељености или конфесији не сме бити повод за искљученост или немогућност у погледу уживања грађанских или политичких права, рада у јавним службама, обављања јавних функција и указивања почести, као ни у погледу обављања појединих професија и делатности, у било ком месту. Слобода и јавно практиковање свих облика исповедања вере обезбедиће се свим домаћим лицима у Румунији, као и странцима, и неће бити никаквих препрека у погледу хијерархијске организације различитих заједница нити у погледу њихових односа с њиховим верским поглаварима. Поданици и држављани свих Сила, трговци и друга лица, биће у Румунији равноправно третирани без обзира на веру, на темељу потпуне једнакости.

Члан XLV Кнежевина Румунија враћа његовом величанству руском Цару онај део територије Бесарабије који је одвојен од Русије Париским уговором из 1856. године, који је на западу ограничен средњим током реке Прут а на југу средњим током рукавца Килија и ушћем Стари Стамбол [данашња држава Молдавија].

Члан LVIII Висока порта уступа Руској царевини територије Ардахан, Карс и Батум [данашње Јерменија и Грузија, са малим делом североисточне Турске] у Азији, заједно са луком ове последње поменуте територије.

Члан LIX Његово величанство Цар Русије изјављује своју намеру да Батум буде слободна лука, углавном тргова-чка.

Члан LXII Будући да је Висока порта изразила намеру да одржава начело верске слободе, као и да му да најшире тумачење, Стране уговорнице примају к знању ову спонтану изјаву. Верска разлика не сме ни у којем делу Османског царства бити повод за искљученост или немогућност било којег лица у погледу уживања грађанских или политичких права, рада у јавним службама, обављања јавних функција и указивања почести, или обављања појединих професија и делатности, у било ком месту. Слобода и јавно практиковање свих облика вере обезбедиће се свима и неће бити никаквих препрека у погледу хијерархијске организације појединих заједница нити у погледу њихових односа с њиховим духовним поглаварима.

Духовна лица, ходочасници, као и монаси свих националности који путују у европски део Турске, или у њен азијски део, уживаће иста права, повластице, као и привилегије.

Горе поменутих лица и њиховим верским, добротворним и другим установама у светим местима и другде признаје се право на службену заштиту од стране дипломатских или конзулар-

них агената Сила у Турској. Изричито се задржавају права која има Француска, и у потпуности се подразумева да се не могу вршити никакве измене када је у питању status quo светих места. Монаси на Светој гори, без обзира на то из које земље потичу, задржаће своје раније поседе и повластице и уживају, без икаквог изузетка, потпуно једнака права и прерогативе.

www.fordham.edu/halsall/mod/1878berlin.html,

превод преузет са

http://www.mfa.gov.yu/History/1878_s.html

? Нацртај три карте: једну са ситуацијом пре 1878. године, другу која ће приказати територијалне претензије сваке од етничких група и трећу на којој се види исход споразума у Берлину. Шта примећујеш?

Игра: Замисли да си на месту другог

Напиши састав од 400 речи у којем ћеш изнети властите предлоге за решење ситуације на Балкану. Изабери једну од следећих улога – буди Рус, Немац, Француз, Британац, Аустромађар, или пак дипломата, представник Османског царства, Албанац, Бугарин, Румун, Србин, Хрват, Црногорац, Словенац, Грк, али свакако изабери идентитет који није твој. Образложи свој избор.

Мапа 2: Балканске државе после Берлинског конгреса, јул 1878.

► Сл. 2. Грчка између Турске и Европе.
 Карикатура из листа *Aristophanes*
 (1882)

Louvi, стр. 230

🔑 Турска: „Пусти ме, појешћу новорођенче.“
 Европа: „Назад, госпођо Турска, захваљујући мени ти уопште постојиш.“

❓ Зашто је Грчка представљена као новорођенче? Опиши укратко како су представљене ове три фигуре. По твом мишљењу, шта је аутор карикатуре хтео да поручи читаоцима?

I-28. Зашто Албанци желе засебну албанску државу (1886)

Ми желимо оно што жели свака нација: „засебну државу у којој ће се сви људи исте крви окупити као што се породица окупља у једној кући“.

Kondo, стр. 126

 Одломак из текста који је објавио Јероним (Ђироламо) де Рада (1814–1903) у двојезичном часопису *Fiamuri i Arbrit – La Bandiera dell'Albania* (Албанска застава). Јероним је био песник и издавач другог двојезичног часописа *L'Albanese d'Italia*. Живео је у Италији.

 Зашто писац упоређује породицу и нацију? Покушај да закључиш како таква визија на дуги рок утиче на однос према другим народима који живе на истој територији.

I-29. Сећања Ивана Хаџи-Николова¹⁰ на разговоре из 1892. године, који су довели до стварања ВМРО (1893)

Јула 1892. године дошао сам у Софију да потражим Косту Сахова који је издавао македонске новине, тражио сам угледног Македонца који ће у Солуну стати на чело револуционарне организације чији је циљ ослобођење Македоније.

Пошто ме је саслушао, Сахов је рекао: „Схватам шта хоћете, али овде нећете пронаћи праве људе. Овде само причају, а када треба нешто урадити, онда нема никог. Само са једним човеком можете озбиљно разговарати о македонском питању. То је ученик војне школе Гоце Делчев.“¹¹ Договорили смо се да Коста Сахов поручи Гоце Делчеву да желим да се сретнем с њим и да бисмо могли да се видимо у неде-

љу у два по подне код Сахова. У договорено време стигао сам у штампарију и тамо их затекао како разговарају у једном ћошку.

План за стварање организације:

1. Организација треба да буде основана у Македонији, а не у Софији, јер ако буде основана у Софији, онда би Грци и Срби могли да кажу да ју је створила бугарска влада, а затим и да сами створе сличне организације и на крају ништа од свега не би било. Осим тога, организација треба да буде тајна.

2. Оснивачи морају бити из Македоније како би непрестано били у додиру с македонским становништвом, излагали се истим опасностима којима ће бити изложени њихови следбеници и тако лакше задобили поверење људи.

3. Мото треба да буде: „Аутономија за Македонију“. Да би било неке наде у успех, наши се захтеви морају позивати на члан 23 Берлинског уговора. Да би била самостална, Македонија се мора ишчупати из руку не само Турака, већ и Срба и Грка. Када буду одређене границе аутономне Македоније, тада Срби и Грци више неће бити у прилици да траже неке њене делове, али ако будемо хтели да се спојимо са Бугарском, онда ће и Срби и Грци желети неки део. Наш задатак треба да буде очување Македоније као целине, а то ће се остварити једино ако Македонија буде самостална.

4. Организација треба да буде независна и самосвојна, не сме да има било какве везе или да извршава било какве задатке које би јој дале владе суседних земаља, јер би тако потпала под њихов утицај. Она такође не сме бити оруђе било које владе која би желела да изазове реакцију неке друге суседне владе.

5. Од Македонаца у Бугарској и бугарског народа ми тражимо само материјалну и моралну подршку, без уплитања у наше подухвате.

¹⁰ Иван Хаџи-Николов (1861-1934), један од оснивача ВМРО.

¹¹ Гоце Делчев (1872-1903), истакнута личност македонске ослободилачке борбе.

После четири сата разговора, Коста Сахов и Гоце Делчев су прихватили план. Гоце је рекао: „Слушајте, господине Хаџи-Николов, толико је времена прошло, нека прође још једна година. За годину дана ћу завршити војну школу и постати официр. Напустићу све то и отићи у Солун и тамо ћемо основати револуционарну организацију“.

Makedonium, стр. 29-30

После Берлинског конгреса, Македонија је остала најважнија турска територија у Европи. Због етнички мешовитог становништва, у њој су убрзо почели да се надмећу бугарски, грчки и српски национализам. ВМРО је основан 1893. године. Та организација је стајала иза неуспешног Илинденског устанка 1903. године. Током балканских ратова Македонија је окупирана и на крају су је међу собом поделиле Бугарска, Грчка и Србија. После Првог светског рата ВМРО се од покрета за национално ослобођење полако претворио у фашистичку и терористичку организацију која се делом финансираола и трговином дроге, води герилски рат, пре свега против Србије (Југославије) и неформално контролише део бугарске Македоније. Та организација је значајно утицала на политички живот у Бугарској све до 1934. године, када су је бугарске власти насилно растуриле.

Процени, на основу овог текста, који су практични проблеми стајали на путу стварању једне политичке организације у југоисточној Европи крајем XIX века. Шта мислиш, зашто је било важно уочити разлику између самосталности и независности?

I-30. Декларација којом ВМРО обавештава велике силе о одлуци да започне оружани устанак (1903)

Некажњено насиље мухамеданаца и систематски притисак власти присилио је хришћане из Македоније и подручја Једрена да крену у свеопшту оружану борбу.

Они су прибегли том екстремном решењу тек када су се као неуспешна показала сва друга средства у покушају да се Европа подстакне на интервенцију у духу међународних споразума који би требало да одређују услове живота. Интервенција споља је и даље једини начин да се уклони зло и заустави крвопролиће.

Досадашњи јалови покушаји да се палијативним мерама побољша турска власт само су повећали мухамедански фанатизам и државни притисак – страна мешање ће дати резултате само уколико се захваљујући њему уради следеће:

1. У договору с великим силама треба за главног управитеља поставити хришћанина који никада није узимао учешћа у турској управи и који би био независан од Високе порте у обављању својих дужности;
2. Треба омогућити трајну заједничку међународну контролу, уз широка овлашћења за санкционисање.

Објаснивши узроке овог очајничког чина народног отпора, као и мере које би могле да стану на пут његових последица, ВМРО са себе скида сваку одговорност и објављује да ће водити борбу све док у потпуности не оствари своје циљеве, а енергију за то налази у увиђању својих дужности и разумевању на које наилази у читавом свету.

Одбрани, стр. 484

Шта је циљ овог текста? Шта су његови аутори хтели да постигну? Да ли је оружани сукоб у њему представљен као жељени циљ или као наметнуто средство за остварење других циљева?

I-31. Политичко решење македонског питања мора се тражити у оквиру Османског царства. Став Крсте Мисиркова (1903)

[...] Уколико верском пропагандом треба онемогућити уједињавање македонских интелектуалаца и македонског народа, онда пре свега треба створити јединствену

цркву у Македонији, то јест Охридску архиепископију која ће бити „архиепископија за читаву Македонију“.

Верска пропаганда можда има нешто против уједињавања македонске интелигенције и македонског народа само из националних разлога. Ако је тако, онда је природно да уз захтев за црквену реформу иде и захтев за образовну реформу, то јест да архиепископија преузме контролу над школовањем и прилагоди га националности својих парохијана: у грчким епархијама ће се предавати на грчком, у влашким на влашком а у словенским на македонском. Тако ће бити уклоњена свака национална и верска пропаганда која је људе до сада подвајала на завађене групе и биће мира међу народом, и за Македонију и за Турску и за Европу. [...]

Такав исход је најбољи и за Турску. [...] Уколико се, с друге стране, каже да у Македонији нема више словенских групација, него је само једна, која није ни бугарска нити српска, и уколико се Македонија издвоји у аутономну архиепископију, онда ће се Турска једним потезом решити уплитања трију суседних држава у македонска питања.

Наши национални интереси налажу македонској интелигенцији и македонском народу да помогне Турској да изађе из тешког положаја у који су је ставиле национална и верска пропаганда које колају Македонијом, као и државе које у Македонији имају своје интересе. Не морамо се удружити са Бугарском, Србијом или Грчком. Интегритет турске територије је важнији нама него Русији или западној Европи. Турска има најбољи географски положај. Припадност турској држави и очување интегритета те државе нама, македонском народу, омогућава да уживамо пуна грађанска права у читавој Турској. То право нам омогућава и значајне материјалне добитке. Због тога македонска интелигенција, уколико се усредсреди најпре и највише на властите интересе, треба да употреби све своје

моралне снаге у циљу очувања интегритета Турске. За узврат бисмо могли очекивати, и имали бисмо се право томе надати, да ће нам наш великодушни господар дати потпуну аутономију у црквеним и образовним питањима, пуну једнакост пред законом и самосталну власт у Македонији. [...]

Овакав мирољубиви план македонског народа наићи ће на подршку и признање великих сила које желе да очувају интегритет Турске.

Одбрани, стр. 551-552

Крсте Мисирков је, заједно са Димитријем Чуповским, члан групе активних македонских студената у Санкт Петербургу првих деценија XX века. Његова књига *О македонском питању*, објављена 1903. године у Софији, дала је велики допринос развијању македонског идентитета код многих житеља тог подручја.

Зашто је Крсте Мисирков сматрао да је очување Османског царства најбоље решење за Македонце? Каква је улога цркве у том пројекту? Да ли бисмо могли закључити да је писац покушао да представи Османско царство као алтернативу националној држави? Упореди текстове I-25 и I-26, узимајући у обзир чињеницу да је устанак Македонаца угушен 1903. године.

I-32. План Аурела Ц. Поповиција за претварање Аустроугарског царства у федеративну државу под именом „Сједињене Државе Велике Аустрије“ (1906)

Основни принципи савезног устава

Читава садашња територија Аустроугарског царства, изузев Босне и Херцеговине, поделиће се, према нацијама које у њој живе, на следеће националне и политичке јединице: Немачка Аустрија, Немачка Чешка, Немачка Моравска (Шлезија), Чешка,

Мађарска, Трансилванија, Хрватска, Западна Галиција, Словачка, Украјина, Војводина, Ердељ, Тирол и Трст.

Ових 15 националних држава чине савезну монархију која се зове „Сједињене Државе Велике Аустрије“ под круном Његовог Височанства Цара Фрање Јосифа I.

Сви грађани националних држава су истовремено и аустријски грађани. Свако може да користи своја политичка права само у једној држави.

[...]

Царска, то јест савезна влада сачињена је од представника националних држава.

Канцелар, ког поставља цар, на челу је царске, то јест савезне владе.

Царски парламент чине:

а) Посланички дом

б) Сенат

[...]

Владе националних држава шаљу своје представнике у савезну владу у следећој сразмери:

Немачка Аустрија 7, Мађарска 7, Чешка 5, Трансилванија 4, Хрватска 3, Западна Галиција 3, Немачка Чешка 2, Словачка 2, Немачка Моравска (Шлеска) 2, Украјина 1, Војводина 1, Тирол 1, Трст 1, Ердељ 1, што је у укупно 42. [...]

Свака национална држава има парламент, своју владу и правосуђе.

Цар поставља намесника који води владу сваке од националних држава. Намесник мора бити грађанин дате државе.

Чланове владе такође поставља цар, али узимајући у обзир предлоге намесника.

Свака држава има свој устав. Да би устав ступио на снагу, мора га одобрити цар. Од тог тренутка национална држава може самостално да користи сва своја права.

Царство гарантује интегритет територије националне државе, као и њену аутономију, уколико та аутономија није ограничена

уставом Царевине и посебним националним уставом. [...]

Свака национална држава одлучује који ће језик бити прихваћен као званични.

Језик за унутрашњу комуникацију унутар Царства је немачки.

У царском парламенту сваки посланик може да се обраћа скупштини на матерњем језику. [...]

Сви закони, декрети и објаве царских власти треба да буду састављене и објављене само на званичном језику националне државе на коју се односе.

Сви дописи царских власти, укључујући и војне, треба да буду само на одговарајућем националном језику.

Све кованице и папирни новац, као и сви језици држава чланица, такође треба да буду у употреби.

[...]

Беч је главни и престони град Царства.

Popovici, стр. 288-297

Аурел Ц. Поповици (1863–1917), румунски публициста пореклом из Трансилваније. Студирао медицину и политичке науке у Бечу и Грацу, био члан Румунског националног комитета у Трансилванији и борио се за права Румуна у оквиру Аустроугарског царства. План за проширење аустроугарске двојне монархије и стварање правога федеративног уређења настао је у оквиру покушаја групе интелектуалаца, коју је окупио престолонаследник, надвојвода Франц Фердинанд, да некако ојачају монархију угрожену бујањем разних националиста.

Како је Аурел Ц. Поповици замислио однос националног и савезног нивоа? Покушај да разумеш зашто је он радије прихватио федерално уређење, него стварање засебних националних држава.

I-33. Британски амбасадор у Османском царству пише о покушајима Албанаца да добију властиту националну државу (1912)

Лорд Гошен, тада његова ексцеленција амбасадор у Цариграду, у извештају о том питању језгровито је изрекао суштину ствари: „Не може се порећи да је албански покрет сасвим природан. Албанци, стара и засебна раса, колико и све из њеног окруже-

ња, увидели су да се ти суседни народи налазе под заштитом неких европских сила и да се њихове жеље за самосталнијим животом испуњавају [...] док према њима не постоји такав однос. Њихова нација се игнорише, [...] предлаже се размена територија, јављају се и друге потешкоће, али стално на штету Албаније, а Албанци бивају остављени на милост и немилост Словена и Грка, који се не базирају на њихове националне захтеве“.

Durham, стр. 72

► Сл. 3. Проглашење албанске независности у Валони (1912) – гравура из тог периода

🔑 Фигура десно од заставе представља Скендербега.

❓ Који је главни елемент на овој гравури? Шта мислиш, зашто је тренутак објављивања независности повезан са националним симболима? Каква је улога Скендербега на овој слици?

Hudhri, стр. 44

I-34. Говор Кемал-паше у Дамаску о односу Турака и Арапа (1913)

[...] Желим да вам кажем следеће: турски покрет који сада видите у Истанбулу, и исламским земљама у којима живе Турци, не гаји никакво непријатељство према Арапима. Ви врло добро знате да је већ било грчких, бугарских, јерменских покрета у Османском царству. Данас им се придружио и арапски. Турци су заборавили на себе. Њих је чак било срамота да кажу којој нацији припадају. Могло се догодити да такво слабљење националне свести заврши на очекивани начин. Плашећи се тога, турска младост се покренула и показала хвале вредну самосвест. Она је објавила свети национални рат како би се Турцима рекло да су Турци и да турску нацију одликује безброј врлина [...]. Уверавам вас да турски покрет није нимало непријатељски настројен према арапском. Он је његов брат и нераздвојни друг. Турска младост би од свег срца волела да види напредак Арапа и то да они остваре сва своја национална права. Садашњи напори турске младости усмерени су на важне ствари попут образовања Турака, сада када су се код Турака пробудила национална осећања, кад су они постали предузимљиви, ослободили се ропства, окрепили здравље, постали бројнији и богатији, све у свему, они су посвећени томе да Турци виде да су поштовани и благословени и да заслужују право да заузму место међу народима двадесетог века [...]. О ви, који сте представничка елита арапске младости, ви такође радите на остварењу истих идеала [...].

Cemal, стр. 220

Кемал-паша је био професионални војник и један од вођа Младотурака. После државног удара јануара 1913. године постао је војни управник Истанбула, затим министар морнарице, а током Првог светског рата командант у Сирији, где је покушао да се одупре Британцима и очува лојалност арапског становништва Османском царству.

Који је циљ овог говора?

I-35. Пројекат Димитрија Чуповског за стварање савезне балканске демократске републике (Санкт Петербург 1917)

*Балкан балканским народима
Пуно самоопредељење сваке нације*

Светски рат који се води доноси слободу и могућност самоопредељења многим поробљеним народима. Много векова се Македонија борила и проливала потоке крви за своју слободу и независност, али ју је издајнички рашчерупао криминални шовинизам и похлепа крвавих династија из окружења. Последице те невиђене похаре су не само узајамно уништавање балканских народа већ и овај невиђени рат. Сада, када је велики део Балканског полуострва у рушевинама, а остаци његовог народа под турским јармом, ми Македонци, који трпимо више од других, тражимо од вас, балканских народа, да заборавите свађе у прошлости, да се уједините и придружите нашем свебалканском револуционарном програму за заједничку борбу и стварање Савезне Балканске Демократске Републике. Програм нашег Револуционарног комитета садржи следеће:

Сви балкански народи су обавезни да збаци своје владајуће династије и да уведу републиканске владе.

Свака балканска република треба да буде потпуно аутономна у свом унутрашњем политичком животу.

Све балканске републике чине једну Савезну Балканску Демократску Републику. Савезна Балканска Демократска Република сачињена је од следећих република: Македоније, Албаније, Црне Горе, Грчке, Србије, Бугарске, Хрватске, Босне и Херцеговине, Словеније и Тракије.

Као независне републике признате су не само државе у којима живи једно племе

већ и региони са мешовитим становништвом чији су животни интереси уско повезани са њиховим географским, историјским, политичким, привредним и културним условима датог региона.

У републикама са мешовитим становништвом, аутономна подручја и општине треба да се организују тако да свака националност има пуну слободу употребе матерњег језика, своје вере и своје традиције.

Језик већине је званични језик сваке републике.

Свака република шаље своје овлашћене представнике у Савезну скупштину Савезне Балканске Демократске Републике.

Од овлашћених представника биће формирана Савезна влада и Савет који ће заменити председника Савезне републике.

Савезну владу и Савет сачињаваће једнак број представника из сваке савезне републике.

Савезна влада и Савет управљају свим унутрашњим стварима и спољним питањима у Балканској Републици.

Makedonium, стр. 75-76

Димитрије Чуповски (1878–1940), један од истакнутијих чланова Македонског савеза у Санкт Петербургу. Први светски рат и Руска револуција 1917. године охрабрили су га да изнесе смеле планове за реорганизовање југоисточне Европе након рата.

Пажљиво прочитај први пасус и упореди га са текстовима I-30 и I-31. Покушај да разумеш зашто је Чуповски желео да македонска национална држава буде организована као савезна република.

I-36. Крфска декларација (1917) о принципима уједињења Срба, Хрвата и Словенаца

На Конференцији чланова прошлог коалиционог и садашњег кабинета Краљевине

Србије и представника Југословенског одбора са седиштем у Лондону, који су до сада паралелно радили, а у присуству и уз сарадњу председника Народне скупштине, измењене су мисли о свим питањима, која су скопчана са будућим заједничким државним животом Срба, Хрвата и Словенаца.

[...] Пре свега, представници Срба, Хрвата и Словенаца поново и најодлучније наглашавају, да је овај наш троимени народ један исти по крви, по језику говорном и писаном, по осећањима свог јединства, по континуитету и целини територије, на којој неподвојено живи, и по заједничким животним интересима свог националног опстанка, и свестраног развитка свога моралног и материјалног живота [...].

Наш троимени народ, који је највише страдао од грубе силе и неправде, који је за своје самоопредељење поднео највеће жртве, прихватио је са одушевљењем тај узвишени принцип као главни циљ ове страшне борбе у коју је гурнуло цео свет непоштовање права самоопредељења народа.

И овлашћени представници Срба, Хрвата и Словенаца, констатујући да је једини и неодступни захтев нашег народа, захтев који он поставља на основу начела слободног самоопредељења народа, да буде потпуно ослобођен сваког туђинског ропства и уједињен у једној слободној националној и независној држави, сложили су се, да та њихова заједничка држава буде заснована на овим модерним и демократским принципима.

Наш народ не тражи ништа туђе: он тражи само своје и жели да се сав као једна целина, ослободи и уједини. И зато он, свесно и одлучно, искључује свако делимично решење свога народног ослобођења и уједињења. Наш народ поставља као једну нераздвајиву целину проблем свога ослобођења од Аустро-Угарске и његовог уједињења са Србијом и Црном Гором.

Петрановић, Зечевић, стр. 66-68

 Драматични догађаји 1917. године (нарочито револуционарни покрети у Русији и улазак Америке у Први светски рат) навели су српску владу и Југословенски одбор – сачињен од политичара који су прогнани са јужнословенских територија Аустроугарског царства – да превазиђу несугласице и изађу са заједничким политичким програмом. Декларација је састављена јуна 1917. године на Крфу, где се српска влада повукла након што је напустила Србију 1915. године; у Декларацији је било 13 главних тачака, међу којима су и одредбе које се тичу имена будуће државе (Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца), која ће бити парламентарна, уставна монархија са владарском династијом Карађорђевића, затим одредбе о грбу, застави и једнакости три национална имена, писма, верских обележја, територије, једнакости грађана пред законом итд. Овај документ је имао великог утицаја на ставове југословенских политичара у емиграцији и на становнике јужнословенских области Аустроугарске.

 Који је главни предлог Срба за будућност Срба, Хрвата и Словенаца? Којим је аргументима подржан тај предлог? Шта мислиш, зашто је предложена заједничка држава, а не три одвојене државе? Ако би те неко сада питао, какав би предлог за будућност Срба, Хрвата и Словенаца 1918. године могао да даш?

I-37. Проглас Југословенима црногорског краља Николе 20. октобра 1918.

Браћо са највећим заносом, радошћу и одушевљењем данас свечано изјављујем да желим – а увјерен сам да исту жељу има и сав мој вјерни народ у Црној Гори – да и наша мила Црна Гора буде саставни дио Југославије, да часно уђе у југословенску заједницу, као што је

часно и до краја за њу ратовала и страдала. Желим да се сложимо и братски уредимо у југословенску конфедерацију, у којој ће свака сачувати своја права, своју вјеру, уредбе и обичаје.

Бранко Петрановић, Момчило Зечевић, стр. 75.

 Никола I Петровић Његош (1841–1921), црногорски књаз (1860–1910) и краљ (1910–1921). Под његовом влашћу Црна Гора је значајно увећала територију и 1878. године на Берлинском конгресу јој је потврђена независност. Модернизовао је државну управу, правно уредио земљу, донео први устав, уредио односе са верским институцијама (Црна Гора је била прва доминатно православна земља која је 1886. године потписала конкордат с Ватиканом). Унапредио је школство, привреду и саобраћајну инфраструктуру. Поводом 50 година владавине 1910. године се крунисао за краља. И поред реформи, Никола је задржао доминацију у управљању земљом, због чега је његова владавина била апсолутистичка. Након што је Аустроугарска у јануру 1916. године окупира Црну Гору емигрирао је у Француску, где је и умро.

I-38. Четрнаест тачака из говора америчког председника Вудроа Вилсона (1918) – одредбе које се тичу југоисточне Европе

У рат смо ушли зато што су нас погодиле повреде људских права; да би нашем народу живот уопште био могућ, те су се неправде морале исправити, и свет се морао учинити таквим да до њих више никада не дође. Ми, дакле, у овом рату не желимо ништа за себе. Свет треба учинити погодним и сигурним да се у њему живи, а нарочито да буде сигуран за сваку нацију која, попут наше, поштује мир и жели да живи својим

животом, да ствара властите институције, буде сигурна у праведно и фер поступање других народа и безбедна од насилња и себичне агресије. То је, заправо, интерес свих народа и што се нас тиче, ми јасно видимо да ни за нас неће бити правде уколико је нема за друге. Стога је програм светског мира наш програм; а тај програм, једини могући, јесте, како га ми видимо, овакав:

[...]

X Народи Аустроугарске, за које ми желимо да имају сигурно и безбедно место међу другим народима, треба да добију највећу слободу и могућност аутономног развоја.

XI Војска треба да се повуче из Румуније, Србије и Црне Горе, а окупирана подручја треба обновити, Србији треба дати отворен и сигуран излаз на море; међусобни односи балканских држава треба да буду уређени пријатељским споразумима који ће пратити историјски потврђене линије припадности и националности; треба обезбедити међународне гаранције за политичку и економску независност и територијални интегритет неколико балканских држава.

XII Треба обезбедити суверенитет турским деловима данашњег Османског царства, али и друге нације које су сада под турском влашћу треба да имају безбедан живот и да добију могућност аутономног развоја; Дарданеле треба трајно отворити и учинити слободним пролазом за бродове и трговину свих народа, са међународном гаранцијом.

XIV Нарочитим споразумима треба створити општи савез нација у циљу давања узајамних гаранција политичке независности и територијалног интегритета и великих и малих држава [...]

www.fordham.edu/halsall/mod/1918wilson.html

У говору одржаном 8. јануара 1918. године, амерички председник Вудро Вилсон изнео је свој предлог од четрнаест тачака за окончање рата. Тај предлог је постао основа за мировни уговор и оснивање Лиге народа.

? Какве је намере имао Вудро Вилсон са Балканом? Како би окарактерисао/окарактерисала те намере? Процени да ли би оваква решења побољшала ситуацију на Балкану на дуги рок.

I-39. Резолуција националне скупштине у Алба Јулији, одлука о уједињењу Трансилваније са Румунијом (1918)

I Народна скупштина свих Румуна у Трансилванији, Банату и Мађарском округу, сазвана у Алба Јулији 18. новембра/1. децембра, објављује уједињење тих Румуна, и свих територија које они насељавају, са Румунијом. Народна скупштина наглашава неотуђиво право румунског народа на читав Банат, чије су границе Мориш, Тиса и Дунав.

II Народна скупштина поменутих територијама даје привремену аутономију док се не састану њихови представници изабрани општим правом гласа.

III У вези с тим, Народна скупштина објављује да ће на следећим принципима бити заснована будућа румунска држава:

1. Сви народи који живе заједно уживају потпуну националну слободу. Сваки народ ће се образовати, управљати и водити судске процесе на сопственом језику, а учитељи, управитељи и судије ће бити припадници тог народа; сваки народ ће имати право да буде представљен у државним телима и да управља земљом у складу са својом бројношћу.

2. Владаће потпуна верска слобода и све вероисповести ће имати једнака права.

3. У свим областима политичког живота владаће потпуно демократски систем. Постојаће опште право гласа, а гласаће се непосредно, тајно, у свим општинама, по пропорционалном систему; гласаће припадници

оба пола, старији од 21 године, за представнике општине, области или парламента.

4. Владаће потпуна слобода штампе, удруживања и окупљања, све људске идеје ће моћи слободно да се шире.

5. Увешће се радикална аграрна реформа. Сва имања, а најпре она велика, биће пописана. Биће поништени тестаменти којима наследник земљу оставља трећем лицу; на основу права да се имања слободно крче, сељак ће моћи да дође до властитог имања (обрадиве њиве, пашњака, шуме), барем једног који ће служити њему и његовој породици. Циљ ове реформе је већа друштвена једнакост и јачање производних снага.

6. Индустријски радници ће добити иста права и привилегије које имају радници у најразвијенијим земљама.

IV Народна скупштина се залаже да се на мировном конгресу створи заједница слободних нација како би убудуће била осигурана правда и слобода и за мале и за велике нације, а рат укинут као средство за контролисање међународних односа.

V Румуни окупљени у Народној скупштини поздрављају браћу у Буковини која су се ослободила од јарма Аустроугарског царства и ујединила са отаџбином Румунијом.

VI Народна скупштина с наклоношћу и одушевљењем поздравља ослобођење свих нација које су до сада биле подређене Аустроугарском царству, а то су: чехословачка, аустро-немачка, југословенска, пољска и карпатско-руска нација, и здраве шаље и свим осталим нацијама,

VII Народна скупштина памти храбре Румуне који су у овом рату пролили крв да би се остварили наши снови, јер они су умрли за слободу и јединство румунске нације.

VIII Народна скупштина изражава захвалност и дивљење Савезницима који су се сјајно и истрајно борили против непријатеља који се много деценија припремао за рат, и у тој борби цивилизацију ослободили од терора варварства.

IX Да би и даље управљала румунском нацијом у Трансилванији, Банату и Мађарском округу, Народна скупштина је одлучила да оснује Велики румунски национални савет који ће свуда и у свако доба представљати румунску нацију у односима са другим нацијама и доносити све потребне одлуке у њеном најбољем интересу.

www.cimec.ro/istorie/unire/rezo_eng.htm

 Шта се предлаже у вези са мањинама у Румунији? Шта мислиш, зашто су такве изјаве укључене у декларацију о уједињењу са Румунијом?

I-40. Говор Јулијуа Манијуа у румунској народној скупштини у Алба Јулији (1918)

Како бисмо одагнали све сумње које би се код странаца могле родити поводом наших намера у вези са унијом и националном слободом, Велики румунски национални савет објављује да не жели империју која ће тлачити. Ми, који смо били потлачени, не желимо да сада постанемо тлачитељи. Желимо да сви буду слободни и да напредују живећи заједно. Наш Велики национални савет држи се старе пословице: „Не чини другоме оно што не желиш да други чини теби“. У Великој Румунији ми желимо да на престо ставимо слободу за све. Желимо да свака нација на властитом језику развија своју културу, захтева правду и да се моли властитим боговима.

Са сузама у очима смо гледали како се наш језик избацује из школа, цркава и правосудног система, и то нећемо учинити с другим језицима. Нећемо другима одузимати оно од чега живе. Не желимо да живимо од туђег зноја јер смо у стању да живимо од властите привреде и властите снаге, од властитог рада [аплауз]. Румунска земља може ојачати само ако се њоме демократски управља, нарочито ако се узме у обзир шта све модерна држава захтева. Само уколико у нашој земљи буде владало право и слобода, онда ћемо имати снаге да за своју ствар тражимо и подршку од света.

Murgescu, стр. 284

Јулију Манију (1873–1953), један од вођа румунског националног покрета у Трансилванији за време аустроугарске владавине. Залагао се за уједињење са Румунијом, постао председник Великог националног савета који је управљао Трансилванијом све док она није постала део Велике Румуније. У

међуратном периоду Манију је био председник Народне сељачке странке и премијер (1928–1930, 1932–1933). Бранио је демократске слободе супротстављајући се разним диктатурама које су у Румунији постојале почев од 1938. године, а живот је завршио у комунистичком затвору.

Манијуово излагање сведочи о ентузијазму и широкогрудости покрета за стварање праве националне државе пред крај Првог светског рата. Ипак, дух тог његовог говора, на којем почива резолуција Велике националне скупштине, није био близак свим румунским политичарима. Конкретни политички потези у међуратној Румунији у вези са националним мањинама били су, нажалост, далеко испод стандарда које је Манију покушао да постави 1918. године.

Упореди документе I-39 и I-40. Каква је разлика између говора и званичне резолуције?

Мапа 3: Југоисточна Европа после Конференције мира у Паризу и уговора у Лозани, 1923.

I-41. Предлог да се створи македонска држава са кантоналном организацијом по узору на Швајцарску (1919)

[...] Свако чисте савести и духа ко се брине за судбину људског рода тражи да се поштује слободна воља сваког народа. Ми, народ македонски, тражимо да се то правило поштује и када је Македонија у питању. Народ Македоније има оно што је потребно да би сам собом управљао, он није безоблична маса нити је заједница која нема свест о себи – како су неки склони да тврде. Напротив, испод привидног хаоса крије се духовно јединство које почива на јаким психолошким везама као што су: непрестане и свеопште револуције, заједничке патње и мука под истим јармом. Једно од главних везивних ткива тог духовног јединства управо је тај узвишени напор македонског народа да оствари независност своје земље, напора који је у Македонији увек стварао хероје, проповеднике и мученике. Ми објављујемо право на живот, последњи пут потврђујући вољу већине Македонаца, која се укратко може овако изрећи: независна Македонија с кантоналним уређењем по узору на демократску Швајцарску и под протекторатом једне незаинтересоване силе: Сједињених Америчких Држава. Свакоме ко познаје Македонију и апетите балканских држава неће бити тешко да разуме да ми овиме желимо да постигнемо четири ствари:

Ако Македонија постане независна држава, онда ће једном заувек бити окончани сукоби балканских држава, јер онда македонски народ више неће бити предмет трговине њених суседа.

Кантонално уређење налик ономе у швајцарској демократији, које ми предлажемо, обезбедиће свим мањинама, без обзира на различите језике и веру, потпуну једнакост у економском и духовном развоју.

Протекторат велике силе над Македонијом нужан је да би се осујетиле будуће

интриге корумпираних дипломатија балканских земаља.

Једном слободна и независна, Македонија ће, захваљујући пре свега свом одличном географском положају, представљати везивно ткиво за балканске државе, омогућиће им да се сусретну не држећи оружје у рукама, и допринеће стварању балканске конфедерације.

Лозана, јун 1919.

Генерални савет македонских удружења у Швајцарској

Одбрани, стр. 900-901

? Пронађи аргументе који се наводе у прилог стварања независне македонске државе. Прокоментариши аргументе у прилог тврдње да македонску државу треба направити по швајцарском моделу. Сматраш ли да су они примерени времену пред крај Првог светског рата? Да ти припадаш неком македонском удружењу, шта би ти предложио/предложила?

I-42. Циришки споразум Грчке и Турске о Кипру (1959)

1. Држава Кипар је република с председничким уређењем, председник је Грк, а потпредседник Турчин, и обојица ће бити изабрани гласањем грчке и турске заједнице.

2. Званични језици Републике Кипар су грчки и турски. Правила законодавства и управе, као и званични документи, написани су на оба званична језика.

3. Република Кипар има заставу неутралних боја и решења које ће одабрати председник и потпредседник Републике.

Грчка и турска застави могу се истаћи заједно са заставом Кипра.

Грчка и турска заједница имају право да славе грчке и турске државне празнике. [...]

5. Извршна власт је у рукама председника и потпредседника. Они ће имати Министарски савет који се састоји од седам грчких и три турска министра. [...]

6. Законодавну власт ће имати Посланички дом чији ће се посланици на мандат од пет година бирати на основу општег права гласа. Грчка и турска заједница ће гласати засебно и без обзира на статистички однос броја становника, 70 одсто посланика ће бити изабрано гласовима из грчке, а 30 одсто гласовима из турске заједнице. [...]

11. У јавним службама 70 одсто запослених ће бити Грци, а 30 одсто Турци.

Подразумева се да ће оваква подела бити поштована на свим степенима службе, колико год је то практично изводљиво.

У подручјима и на местима на којима припадници једне нације чине готово апсолутну већину у органима локалне власти биће само припадници те заједнице. [...]

18. Председник и потпредседник су овлашћени да опозову смртну пресуду осуђеницима који припадају њиховој заједници. [...]

19. У земљишној реформи земља ће припасти само припадницима оне заједнице којој припада и бивши земљопоседник. [...]

21. Споразум који јамчи независност, територијални интегритет и стварање нове кипарске државе склопиће Република Кипар, Грчка, Велика Британија и Турска. Република Кипар, Грчка и Турска ће такође склопити и војни споразум.

Та два споразума ће имати снагу устава. (Последња тачка овог споразума ће бити унета у Устав као један од основних ставова.)

22. Искључено је потпуно или делимично уједињење Кипра са било којом другом државом, као и сепаратизам неког дела Кипра (то јест, подела Кипра на две независне државе). [...]

24. Грчка и турска влада имају право да финансирају образовне, културне, спортске и добротворне установе које припадају њиховим заједницама.

Исто тако, у случају да једна од заједница процени да нема довољан број учитеља, професора или свештеника који би радили у таквим установама, грчка и турска влада имају право да им помогну, али само у строго утврђеној мери која неће превазилазити стварне потребе. [...]

26. Нова држава, која ће настати потписивањем споразума, биће створена што је пре могуће, а у периоду не дужем од три месеца од тренутка потписивања споразума.

27. Све наведене тачке овог Споразума сматрају се темељним одредбама Устава Републике Кипар.

<http://www.kibris.gen.tr/english/photos/documents/zurich02.html>

Средином прошлог века ојачао је ослободилачки покрет кипарских Грка који су желели да се ослободе британске управе над острвом (уведене још 1878. године). Герилска борба ЕОКА¹² (уз незваничну подршку Грчке) успела је да подрије британску власт. Али, кипарски Турци (које је подржавала Турска) били су против уједињења с Грчком и тражили су поделу острва. На крају су грчки и турски премијер, Константин Караманлис и Аднан Мендерес, 11. фебруара 1959. године у Цириху, потписали компромисни уговор и тако поставили принципе по којима ће функционисати независна држава Кипар. Потом је донет устав и потписан низ међународних уговора којима је предвиђено постојање британских војних база и право Грчке и Турске да војно интервенишу (Споразум о оснивању и Споразум о гаранцијама) и захваљујући којима је Кипар 19. августа 1960. године постао независна држава.

¹² Ethniki Organosis Kyprion Agoniston (Национална организација кипарских бораца), види IV-6 и IV-13.

? Шта мислиш о одредбама које се тичу политичког представљања ове две заједнице?

Да ли знаш за још неки пример сличног политичког система?

I-43. Фрањо Туђман се залаже за то да свака нација има право на властиту државу (1982)

Ниједан народ не може одустати од властитог интереса и циљева, јер би то значило одустати од живота. Народима, паче, није допуштено ни извршење самоубојства, нити је над њима могуће тајно уморство; њихов крвник или извршитељ злочина над њима увијек је познат у повијести. Народи су незамјењиве ћелије људске заједнице или бића цијелога човјечанства. Та се чињеница не може ничим оспорити. Због тога, борба за национални опстанак, за самоодређење и слободу народа – није и не може бити злочин. [...] Сваки народ, без обзира на то колико он био велик или мален и ма какав он био, има природно и повијесно право на своје мјесто и суверенитет у људској заједници, баш као и човјек у људском друштву, јер је доказано, да је то битна претпоставка за оптимални развитак свих извора његових материјалних сила и свих његових духовних вриједности, на добро и корист његову и цијеле људске заједнице.

Za Hrvatsku, стр. 218

К Фрањо Туђман (1922–1999), историчар и политичар, за време Другог светског рата припадао комунистичком покрету отпора, потом био комунистички функционер. Титов режим га је осудио на вишегодишњи затвор због национализма. Туђман је на крају постао председник државе Хрватске (1990–1999).

? Како Туђман брани право и потребу сваке нације да има „националну слободу“? Да ли би, по његовом мишљењу, човечанство могло да постоји и без постојања нације? Шта ти мислиш о тој ствари?

Упореди овај текст са текстовима I-5, I-6, I-7, I-16, I-23. Пронађи на које се аргументе позивају писци свих ових текстова.

I-44. Декларација о независности Косова

A. Одлука Скупштине Косова

Скупштина Косова,
Усваја

ДЕКЛАРАЦИЈУ О НЕЗАВИСНОСТИ КОСОВА

1. Ми, демократски изабране вође нашег народа, овим путем проглашавамо Косово независном и сувереном државом. Ово проглашење одражава вољу нашег народа и у потпуној је сагласности са препорукама специјалног изасланика Уједињених нација, Мартија Ахтисарија, и са његовим Свеобухватним предлогом за решавање статуса Косова.
2. Ми проглашавамо Косово демократском, лаичком и мултиетничком републиком, којом руководе начела недискриминације и подједнаке заштите пред законом. Ми ћемо штитити и промовисати права свих заједница на Косову и створити потребне услове за њихово делотворно учешће у политичким процесима и процесима одлучивања. [...]

10. Косово истиче своју посвећеност миру и стабилности у нашем региону југоисточне Европе. Наша независност приводи крају процес насилног распада Југославије. Иако је овај процес био болан, ми ћемо неуморно радити како бисмо допринели помирењу које би омогућило југоисточној Европи да превазиђе сукобе из прошлости и успостави нове везе регионалне сарадње. Стога ћемо радити заједно са нашим суседима како бисмо напредовали ка заједничкој европској будућности.
11. Нарочито изражавамо жељу за успостављањем добрих односа са свим нашим суседима, укључујући Републику Србију, са којом имамо дубоке историјске, економске и друштвене везе, које настојимо даље да развијамо у блиској будућности. Наставићемо да се трудимо да допринесемо развоју пријатељских веза и сарадње са Републиком Србијом, промовишући помирење наших народа.

У Приштини, 17. фебруара 2008.
Председник Скупштине Косова
Јакуп Краснићи

<http://www.assembly-kosova.org/>
преузето 10.10.2008.

Б. Одлука Народне скупштине Републике Србије

Народна скупштина Републике Србије на седници Првог ванредног заседања Народне скупштине Републике Србије у 2008. години, одржаној 18. фебруара 2008. године, донела је Одлуку о потврђивању Одлуке Владе Републике Србије о „поништавању противправних аката привремених органа

самоуправе на Косову и Метохији о проглашењу једностране независности“.

1. Поништавају се акти и радње привремених органа самоуправе на Косову и Метохији којима се проглашава једнострана независност, јер нарушавају суверенитет и територијалну целокупност Републике Србије зајемчену Уставом Републике Србије, Повељом Уједињених нација, Резолуцијом Савета безбедности Уједињених нација 1244 од 1999. године и другим резолуцијама Савета безбедности Уједињених нација, као и важећим међународним правом. Ови акти и радње представљају насилно и једнострано отцепљење дела територије Републике Србије, и зато су неважећи и ништавни. Ови акти и радње не производе никакво правно дејство у Републици Србији, као ни у међународном правном поретку. Једнострано отцепљење дела територије суверене државе представља правно насиље над Републиком Србијом и насиље над важећим међународним правом.
2. Влада Републике Србије и овом одлуком потврђује да је Аутономна покрајина Косово и Метохија неотуђиви део јединственог и недељивог уставног и државноправног поретка Републике Србије на основу Устава Републике Србије и Повеље Уједињених нација.

У Београду, 18. фебруара 2008.
Председник Народне скупштине
Републике Србије
др Оливер Дулић

<http://www.parliament.gov.rs/>
преузето 5.12.2008.

На крају рата на Косову 1999, Косово је Резолуцијом 1244 Савета безбедности Уједињених нација стављено под привремену управу УН и договорено је да се у политичком процесу уз помоћ УН одлучи о будућем статусу Косова, то јест хоће ли постати независно или ће остати део Србије. Након дугих преговора, специјални изасланик УН Марти Ахтисари представио је Савету безбедности у априлу 2007. пакет предлога који је обухватао и одредбе за заштиту мањина и јасну препоруку да Косово постане независно под надзором међународне заједнице. Овај предлог су прихватили представници косовских Албанаца, Срби су га одбацили, и постарали се да не буде усвојен у Савету безбедности захваљујући противљењу Русије, која има право вета. Још једна рунда преговора, коју је захтевао генерални секретар, а предводила тројка Контакт групе, завршила се 10. децембра 2007, и није довела до споразума о статусу Косова. Косовка Скупштина, коју је бојкотовало 11 српских посланика, усвојила је 17. фебруара 2008, и то гласовима свих 109 присутних посланика, једнострану Декларацију о независности Ко-

сова. Српска влада је 14. фебруара 2008. већ била донела одлуку којом се поништава очекивана декларација о косовској независности, а ту је одлуку потврдила Скупштина Србије 18. фебруара 2008. У јулу 2010. године Међународни суд правде у Хагу донео је саветодавно мишљење по коме проглашењем независности Косова није прекршено међународно право. Сједињене Америчке Државе, већина земаља Европске уније и 45 процената држава чланица УН признале су независност Косова, док су друге државе, укључујући и 5 чланица ЕУ, одбиле да то ураде. Нови преговори о техничким питањима између представника српских и косовских институција започели су 2011. године.

Покушај да наведеш три аргумента у корист независности Косова и три аргумента у корист става да Косово треба да остане део Србије. Какав је био став твоје земље према независности Косова? Који су били разлози за то? Какав је био став Европске уније према независности Косова? Шта знаш о Међународном цивилном представнику за Косово (ICR)?

Резултати Првог светског рата 1918 - 1929

